

चांदोबा

नव्हेंबर १९८९

चांदोबातील

अतिप्राचीन काळापासून फुलणारी फुले

आतापर्यंत असे समजले जाई, की जगात दहा कोटी वर्षांपूर्वी पासून फुलं फुलत आली आहेत. परन्तु जर्मनीतल्या शास्त्रज्ञांनी (३००,०००,०००) तीस कोटी वर्षांपूर्वी पासूनच फुलत आली आहेत असे सिद्ध केले आहे.

नागाचे स्वगत

जैन मतावलम्बी लोग नागोबाला 'भाग्यदेवता' असे मानतात. धनबादजवळील भगवान परेशनाथाच्या मंदिराच्या उद्‌घाटन समारंभाचे वेळी, दहा फूट लांबीचा एक नाग मन्दिराच्या गोपुरावर चढला आणि तो सर्व कार्यक्रम संपेपर्यंत फणा उघडून तेथे डोलत राहिला. हजारो भक्त ते पाहून भक्तिभावाने भारावून गेले.

सुप्रसिद्ध कथानायक

युनेस्कोने प्रकाशित केलेल्या वर्णनावरून असे कळते की जगातील जास्तीत जास्त भाषांमधे भाषांतरित कथांमधे प्रथम क्रमांक "मिकी माऊसची साहसकृत्ये" या पुस्तकाचा, दुसरा क्रमांक लेनिनने रचलेल्या ग्रंथांचा, तिसरा क्रमांक अँगाथा ख्रिस्तीच्या गोष्टींचा व चौथा क्रमांक बायबलचा लागतो.

लघु कॉम्प्यूटर

नुकताच एक इंचाहूनही कमी जाडीचा अन् पॉकेट-बुक आकाराचा एक कॉम्प्यूटर बनवला गेला आहे, टेबलावर ठेवण्यासारख्या सामान्य आकाराच्या कॉम्प्यूटर इतकेच काम हा छोटा कॉम्प्यूटरही करू शकतो.

समाईक चप्पल

दोन कंजूष माणसं शहरात एक घर भाड्याने घेऊन रहात असत. त्यातला एक बांगड्या विकण्याचा धन्दा करी, तर दुसरा वस्तु गहाण ठेऊन घेऊन सावकारी करण्याचा.

एके दिवशी कासाराने गहाणवटी काम करणाऱ्या सावकाराला सुचवले–"आपण दोघं अर्धा-अर्धा खर्च करून एक चप्पल जोड खरीदला तर कसं होईल?"

"हे कसं ठीक होईल? तू एक अन् मी एक चप्पल घालून फिरलो तर लोक हसणार नाहीत का आपल्याला?" सावकाराने आपले मत प्रकट केले.

"अरे, चप्पलजोड आपल्यात समाईक असला, तरी आपल्याला एक एक चप्पल घालून जायची काही गरज नाही. व्यापाराच्या निमित्ताने जो बाहेर जाईल, त्याने चप्पल घालून जायचं" कासार म्हणाला.

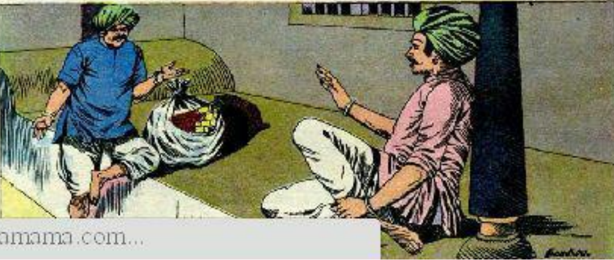
ही सूचना सावकारालाही पसन्त पडली. मग दोघांनी मिळून चप्पल-जोड खरेदी केला. कासार खांद्यावर बांगड्यांची बंडलं लटकवून शहरात फिरत बांगड्या विकत असे. अन् त्यावेळी गहाणवटवाला सावकार आपल्या घराच्या ओसरीवर बसून गरजू लोकांच्या वस्तु ठेवून घेऊन त्यांना पैसे देऊन रवाना करी. यामुळे झालं असं की खर्चात अर्धा वाटा असूनही त्याला चप्पल घालून कुठे जाण्याची संधीच मिळेना! यामुळे त्याला आता चिन्ता वाटू लागली. यावर खूप डोकं खाजवून त्याने एक उपाय शोधून काढला. रात्रीच्या वेळी पायात चप्पल घालून सकाळ पर्यंत घराभोवती फेऱ्या घालत रहायचा उपक्रम त्याने सुरू केला. थोड्याच दिवसात चप्पला झिजून तुटून गेल्या!

पुन्हा एका दिवशी कासाराने सावकाराला विचारले–"दोस्त आपण पुन्हा नव्या चपला घ्यायच्या?"

"चपला-खरेदीचं नाव पुन्हा माझ्यासमोर उच्चारू नकोस" सावकार तट्कन म्हणाला.

"का बरं? काय झालं?" कासाराने आश्चर्याने विचारले.

"रात्री न झोपता मी किती दिवस चालू? मलाही झोपायची गरज आहेच ना?" सावकार उत्तरला.

ताडाखाली दूध

कोणे एके काळी रत्नगिरि नगरात एक व्यापारी रहात होता. त्याचं नाव होतं कुबेर. दुर्भाग्याने व्यापारात त्याला चांगलीच ठोकर बसली.

या परिस्थितीत तो आपल्या भविष्या-बाबत विचार करीत होता, इतक्यात एका ज्योतिषाने येऊन त्याला सल्ला दिला– "तूर्त हे शहर आपल्याला अनुकूल दिसत नाही. म्हणून आपण जहाजात बसून विदेशी जावं. तिथे काही दिवस व्यापार करून परत यावं. आपलं भाग्य संपूर्ण बदलून जाईल."

कुबेराला एक एकुलता एक मुलगा होता-समीर. तसा तो काही दुर्गुणी नव्हता, पण तो आपला बराच वेळ दारुडे नि जुगार खेळणारांच्या संगतीत घालवीत असे.

जहाजा वरील प्रवास सुरू करण्यापूर्वी कुबेराने आपल्या मुलाला जवळ बोलवले नि समजून सांगितले–"बेटा, मी काही व्यापार करण्यासाठी परदेशी जाण्याचं ठरवलंय. मी परत येईपर्यंत आपला इथला व्यापार तुला पहावा लागेल आणि आईला नीट सांभाळण्याची जबाबदारी ही अर्थात् तुझीच!"

समीरने वडिलांची सूचना मान्य केली, पण कुबेराला तेवढंच सांगून संतोष झाला नाही. पुढं तो मुलाला म्हणाला–"तू बुद्धिमान आहेस हे मी जाणतो. पण दुष्ट लोकांशी तुझी मैत्री योग्य नव्हे. दारुडे आणि जुगार खेळणारांच्या संगतीत न राहिलास तर बरं!"

वडिलांचा उपदेश ऐकून समीरला मोठं आश्चर्य वाटलं. त्याने विचारलं–"बाबा, इतके दिवस आपण काही बोलला नाहीत, आणि आजच हा सारा उपदेश आपण मला का करीत आहात हे मला समजत नाही.

"वसुंधरा"

याच्या मागे काही तरी खास कारण असलं पाहिजे जरूर?"

"होय बेटा, काही कारण आहे, म्हणून तर आज तुला समजाऊन सांगतो आहे. आज पर्यंत तू लहान होतास. आता कुटुंबाची सर्व जबाबदारी तुझ्यावर सोपवितो आहे. आता तू मोठा झालास म्हणून काही गोष्टी तुला समजाऊन सांगत आहे." गंभीर होऊन कुबेराने मुलाला सांगितले.

"बाबा, मी दुष्टांशी मैत्री करतो याला काही कारणं ही आहेत. हे सर्व लोक माझे बालपणचे मित्र आहेत. लहानपणी आम्ही सर्वजण एकत्र खेळलो. मोठं झाल्यावर त्यांच्या वाईट संवयीं वर बोट ठेऊन त्यांच्यापासून दूर होणं मित्र-धर्माला शोभेल का? हे झालं पाहिलं कारण. दुसरं कारण असं की मी त्या सर्वांपेक्षा अधिक बुद्धिमान आहे, ते सर्व जण माझ्या अंगच्या गुणांची नेहमी तारीफ करतात. त्यांच्याशी मैत्री करताना त्यांच्या दुर्गुणांची झळ मला लागणार नाही यासाठीं मी नेहमी जागरूक असतो. म्हणून ही ते नित्य माझी प्रशंसाच करतात. याचा मला अत्यन्त आनन्द वाटतो. आणि आता तिसरं कारण सांगतो– अनेकांनी माझ्याशी पैज लावली आहे की या दुष्टांच्या संगतीत राहून मी नक्की बिघडणार! त्यांच हे म्हणणं खोटं आहे हे सिद्ध करण्यासाठी मी मुद्दामच त्यांच्यात थोडा अधिक दावरतो." समीरने आपली बाजू मांडली.

समीरचं सगळं म्हणणं ऐकून कुबेर हंसला आणि म्हणाला–"तुझं सगळं म्हणणं बरोबर आहे. पण आजपर्यंत त्यांची संगत घडली तेवढी पुरेशी नाही का? लक्षात ठेव, समाजातील तुझे स्थान तुझ्या मित्रांवर अवलंबून आहे. आता तू एका कुटुंबातील एक जबाबदार माणूस आहेस. म्हणून वाईटांची संगत सोडून दे. ताडाखाली दूध प्यायलं तरी काय होतं हे माहीत आहे न?"

खरं म्हणजे ताडाखाली दूध प्यायलं म्हणजे काय होतं हे समीरला माहीत नव्हतं.

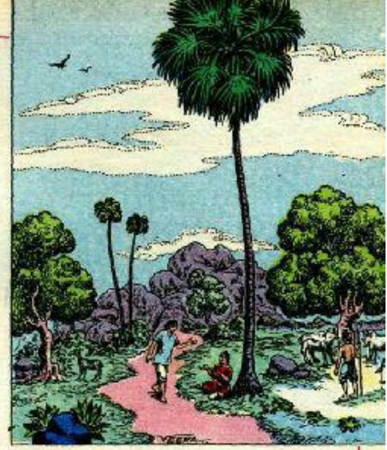
पण तसं वडिलांना विचारलं तर ते म्हणतील–'ही एवढी साधी गोष्ट तुला माहीत नाही?' वडिलांनी आपली चेष्टा करायला नको म्हणून समीर गप्प बसला.

यानंतरं कुबेर व्यापार करण्यासाठी परदेशी गेला. एक दिवशीं समीरने लोट्यात दूध घेतलं नि गावच्या सीमेवरील एका ताडाच्या झाडाखाली जाऊन बसला नि दूध पिऊ लागला. दुधाच्या चवीत काही बदल झाल्याचे त्याला जरा सुद्धा जाणवले नाही. तो विचार करू लागला–"बाबांनी असं का बरे सांगावं? ताडाच्या झाडाखाली दूध प्यायलं तरी दूध हे दुधासारखंच लागतं!"

परंतु समीरला ताडाखाली दूध पिताना पाहून ओळखीच्या एका माणसाने त्याच्या आईकडे जाऊन तक्रार केली–"आई, समीर गावाबाहेर एका ताडाखाली बसून ताडी पीतोय!"

हे सर्व ऐकून समीरची आई व्याकुळ होऊन रडू लागली. ही बातमी कोणी तरी ताडाखाली बसलेल्या समीरला जाऊन सांगितली.

लोटयात थोडं दूध शिल्लक होतं ते घेऊन तो घरी आईजवळ पोंचला. तिला म्हणाला–"आई, मी ताडी नव्हतो ग पीत, पहा या लोटयात दूधच आहे की नाही?"

तोपर्यंत समीरची आई रडतच बसली होती. समीरने आईला समजाऊन सांगण्याचा प्रयत्न केला. पण तिकडे लक्ष न देता ती ओरडून दटावीत म्हणाली–"मी आज पर्यंत समजत होते की दुष्ट लोकांशी तुझी केवळ मैत्रीच आहे; पण आता समजलं त्यांच्या वाईट संवयी ही तुला लागलेल्या आहेत!"

समीर आईला आर्जवाने सांगू लागला– "अग आई, गैरसमज होतोय तुझा! या लोटयांत ताडी नाही, दूध आहे दूध! पहा तर खरं."

"काही नकोय पहायला! दूधच प्यायचं होतं तर ताडाखाली जाऊन बसायची काय

जरूर होती? एवढी सुद्धा तुला अक्कल नाही मूर्खा?" आईनी धमकावलं.

"आई, मी चुकलो. नीट विचार न करता मी असं केलं. आता पुन्हा मी कधी असं करणार नाही. बघ, आता घरातच बसून पीतो." असं म्हणत राहिलेलं दूध पीण्यासाठी लोटा तोंडाला लावला.

आईने जोराने लोटा हिसकावून घेतला आणि दूर फेंकून देत म्हणाली–"तुला जर ताडीच प्यायची असेल तर ताडाखाली जाऊन मी. घरात पीणं मला मुळिच सहन होणार नाही!"

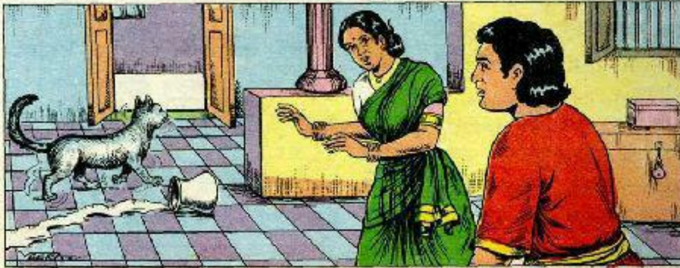
समीर चिडून म्हणाला–"आई, मी तुला समजाऊन सांगतो आहे, या लोटयात ताडी नाही, दूध आहे! तू नीट समजून का घेत नाहीस?"

इतक्यात एक मांजरी तिथे आली नि सांडलेलं दूध तिने चाटून टाकलं. पण काय झालं कोणास ठाऊक? चांगली चालत आलेली मांजरी, लडखडत तेथून निघून गेली.

समीरला कळेना की आता आईला काय उत्तर द्यावं. त्याने आपलं डोकं लाजेने खाली घातलं.

आई डोळे पुशीत म्हणाली–"तुझ्या वडिलांनी प्रथम पासून तुला धाकात ठेवलं असतं तर आज तूं जुगारखोरांच्या नि दारूड्यांच्या संगतीत फसला नसतास तुझ्या वडिलांनी तुझ्यावर या कुटुंबाच्या प्रमुखाची जबाबदारी सोपवली आहे. आता का होईना तू आपल्या वाईट संवयी सोडून आपल्या व्यापारात लक्ष घाल."

आईचा उपदेश ऐकून आता समीरच्या लक्षात आलं की ताडाखाली बसून दूध जरी प्यायलं, तरी लोकांचा त्यावर विश्वास बसणं फार कठीण आहे. त्याला वडिलांनी सांगितलेल्या गोष्टींच मर्म समजलं. त्या दिवसापासून त्याने वाईट लोकांची संगत सोडून दिली. वडिलांनी सांगितल्या प्रमाणे आता त्याने आपल्या घरच्या व्यापार-धंद्यात लक्ष घालून चांगलं यश मिळवलं!

डाकू युवराज

हिरव्यागार डोंगराच्या पायथ्याशी वसलं होतं शान्तिपुर. नावाप्रमाणेच शान्त नगर! सुमेध राज्याच्या राजधानीचं शहर शान्तिपुर! आरंभापासूनच सुमेध राज्यावर शासन करणाऱ्या राजांनी नगर मनापासून सुंदर सजवलं होतं. सुंदर बगीचे लावले, तलाव खोदले अन् विशाल मन्दिरं बांधली! सध्या सुमेध राज्यावर राज्य करत होता राजा शान्तिदेव. शान्तिपुर नगरातील जनतेबरोबरच संपूर्ण राज्यातील प्रजेला सुख मिळावं, जनता संपन्न असावी आणि सर्वांनीच शान्तिपूर्ण जीवनाचा आस्वाद घ्यावा म्हणून राजा जागरूक असे.

याच गोष्टीची चर्चा करत असताना सेनापती वीरसिंह एक दिवस राजाला म्हणाला–"राज्यात संपत्ति वाढवायची असेल तर सर्वात सोपा उपाय म्हणजे शेजारच्या देशावर हल्ला करणं! यामुळे एका दगडात दोन पक्षी मारल्यासारखं होतं. एक तर त्या राज्यावर आपला अधिकार प्रस्थापित होतो, अन् दुसरं म्हणजे त्या राज्यातली सारी संपत्ति आपल्याला मिळते!"

यावर हसून राजा म्हणाला–"वीरसिंह, हा काही बरोबर मार्ग नव्हे! शेजारचं राज्य जिंकून मिळणारी संपत्ति काही जास्त दिवस टिकणार नाही. शिवाय अशी संपत्ति विनासायास मिळालेली असल्याने प्रजेची मेहनत करण्याची वृत्ति कमी होईल. आणखी एक गोष्ट म्हणजे, लुटलेली

संपत्ति एकदा संपली की पुन्हा आणखी एकाद्या राज्यावर हल्ला करावा असं आपल्याला वाटेल.

"महाराज, आपल्याला युद्धच करायचं नसेल तर मग सैन्य तरी कशाला बाळगायचं आपण ?" वीरसिंहने विचारले.

"आपण हल्ला न केला तरी इतरांच्या हल्ल्या पासून आपल्या देशाच्या रक्षणासाठी सैन्य हवंच ना आपल्याला! पण माझं तर म्हणणं असं, की युद्धामुळे होणाऱ्या अनर्थाची नीट कल्पना करून सर्वांनीच सैन्य ठेवणं बन्द करावं! तुला माहीतच आहे ना, की युद्धामुळे अपार जनसंहार, संपत्तीचा निरर्थक व्यय आणि वेळाचा दुरुपयोग होतो? खरं म्हणजे युद्धंच झाली नाहीत, तर ही सर्व शक्ति आपल्याला जनकल्याणासाठी उपयोगात आणता येईल. बरोबर आहे ना?" राजा शान्तिदेव म्हणाला.

"क्षमा करा महाराज, पण आपण केवळ शान्तिची स्वप्नं पहात आहात!" जराशा अवहेलनेच्याच सुरात वीरसिंह म्हणाला.

सेनापती वीरसिंह हा राजाचा केवळ जवळचा नातेवाईकच नव्हे, तर त्याचा बालमित्रही होता; अन् म्हणूनच तो राजाशी सर्व गोष्टी अगदी उघड उघड बोले.

"वीरसिंह, मी स्वप्न पहातो हे तुझं म्हणणं तर बरोबरच आहे. पण कपटाने एकमेकांचा गळा कापण्यापेक्षा-एकमेकां सहाय्य करू, अवघे धरू सुपंथ-हेच धोरण मला जास्त पसन्त आहे, हेच स्वप्न मी पहात असतो. म्हणूनच आपल्या सेनेला कल्याणकारी कार्याला प्रवृत्त करावं अशी सूचना मी देत आहे. आपल्या सैन्याच्या मदतीने आपण आवश्यक स्थानी नद्यांवर पूल बांधू; जिथे नद्या नाहीत तिथे कालवे खोदू; रस्त्यांच्या दुतर्फा फळझाडे लावू; धान्य निर्माण करण्यासाठी अथक प्रयत्न करणाऱ्या शेतकऱ्यांना आपल्या सैनिकांनीही मदत केली तर...राजा पुढे आणखी काही बोलणार इतक्यात–

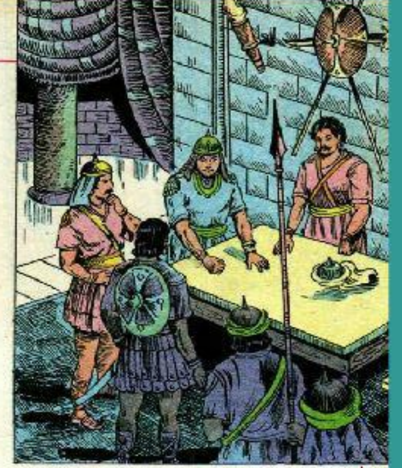
राजाला मधेच टोकत वीरसिंह रागाने म्हणाला–"महाराज, विचित्रच विचार आहेत आपले! मी आपल्या सैनिकांना आज्ञा देतो, की आजपासून त्यांनी गवळ्यांना दूध काढायला मदत करावी अन् घरात बायकां बरोबर स्वयंपाकही करू लागावे."

वीरसिंहाच्या या बोलण्यावर राजा फक्त थोडासा हसला. सेनापती राजाहून दोन वर्षांनी लहान होता; म्हणून राजा त्याच्यावर मोठ्या भावाप्रमाणे प्रेम करी.

"वीरसिंह, गुराखी व बायकांना मदत करणं हे काही कमीपणाचे काम नव्हे. इतर लोकांचे जीव घेऊन त्यांची धन-संपत्ति लुटण्यापेक्षा हे काम हजारपट बरं! तू जरा थंड डोक्याने विचार करून पहा; म्हणजे मगच तुला 'शान्ति'ची किंमत कळेल." राजाने त्याला पुन्हा समजावायचा प्रयत्न करत म्हटले.

त्याच वेळी मन्त्री तेथे आल्यामुळे सेनापती आपलं बोलणं संपवून तेथून निघून गेला; अन् राजा मन्त्र्याशी इतर विषयांवर बोलण्यात गढून गेला.

त्याच रात्री सेनापती वीरसिंहाने आपल्या निरनिराळ्या पथक-नायकांना

गुप्तपणे एका ठिकाणी बोलावून घेतले अन् तो त्यांच्याशी बोलू लागला–"मित्रांनो, आपल्या महाराजांची अशी अपेक्षा आहे, की आजपासून तुम्ही सर्वांनी हाती नांगर धरून शेती करावी अन् बायका स्वयंपाक वगैरे करतील तेव्हां त्यांना मदत म्हणून जळण आणून देण्यासारखी कामं करून त्यांना मदत करावी."

हे ऐकून त्या पथक-प्रमुखांना मोठे आश्चर्य वाटले. जरा थांबून सेनापति पुढे बोलू लागला–"दोस्तांनो, आपण सर्वांनी उत्तम सैनिक-शिक्षण घेतलेले आहे. साहस हा तर आपला प्राणच! तलवार चालवणं हे आपलं मुख्य कर्तव्य! अस

असताना आपण काय आपल्या शस्त्रांना गंज चढू द्यायचा?"

"छे, छे! मुळीच नाही!" सर्वजण एका सुरात ओरडले.

"अरे, अरे! ओरडू नका असे. भितीलाही कान असतात बरं का!" वीरसिंहाने त्यांना सावधगिरीचा इशारा दिला.

वीरसिंहाने किती काळजी घेतली, तरी त्याच्या कारस्थानाची वार्ता राजाच्या कानी पोचलीच! पण त्याच्या योजनेबद्दल राजाला काहीच समजले नाही. राजाने तरीही या गोष्टीकडे फारसे लक्ष दिले नाही. राजा फार चांगल्या स्वभावाचा असल्यामुळे, त्याच्या मनातही आले नाही की वीरसिंहसारखा आपला नातेवाईकच आपल्यावर उलटू शकेल! अन् शिवाय छोट्या राजकुमाराचा वाढदिवसही अगदी जवळ आल्यामुळे त्या प्रसंगी होणाऱ्या अन्नदान, नृत्य-गान वगैरे कार्यक्रमाची तयारी धुमधडाक्यात चालू होती. ठिक-ठिकाणी तोरणं बांधण्यासाठी अन् मांडव वगैरे घालण्यासाठी अनेक माणसांची नियुक्ति केली गेली. आकर्षक दारूकामासाठी कुशल कारागीर नेमले गेले. या सर्व धामधुमीमुळे वीरसिंहशी या कार्यक्रमानंतरच बोलू, असे राजाने ठरवले. अन् त्याच्याकडे थोडे दुर्लक्षही केले.

युवराजाच्या वाढदिवशी पहाटे मंगलवाद्यांच्या स्वरांनी उत्सव सुरू झाला. राजप्रासादासमोरील विशेष आकर्षकपणे सजवलेल्या मंडपातील उच्चासनावर आपल्या बाळाला घेऊन राणी आसनस्थ झाली. तिच्यामागे तिचा सखीवृन्दही नटून-सजून उभा राहिला. शेकडो नरनारी राणी व युवराजाचे अभीष्टचिन्तन करण्यासाठी येऊन पोचले.

बराच वेळ तेथे बसून रहाणे राणीला जरा कष्टप्रद झाले, पण राजा व राज-परिवारा संबंधी जनतेची श्रद्धा व भक्ती पाहून ती अत्यन्त मुग्ध झाली होती.

संध्याकाळ होताच झोपेने पेंगणाऱ्या आपल्या बाळाला घेऊन राणी शयनगृहात पोचली.

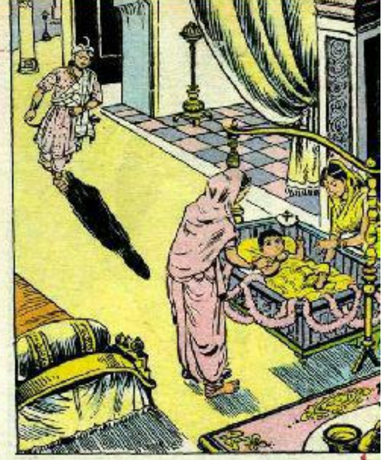
दारूकाम पहाण्यासाठी हजारो माणसे राजवाड्यासमोर गोळा झाली होती. एकीकडे नृत्यकार्यक्रम चालू होता, तर दुसरीकडे एक विनोदी नाटक पहात जनता खदखदून हसत होती. तेथील एकूण सर्वच वातावरण निरनिराळ्या आवाजांनी दुमदुमून गेले होते! एरव्ही राजद्वारावर नेहमीच जागरूक पहारा असे; पण आज उत्सवामुळे लोकांना येण्याजाण्याला पूर्ण मुभा होती!

राणीही आता झोपायच्या तयारीत होती, इतक्यात राजा स्वतःच शीघ्रगतीने शयनगृहात आला! राजाच्या अशा अचानक प्रवेशाचे राणीला मोठे आश्चर्य वाटले, पण त्याला पाहून ती हळूच हसली. यापूर्वी सूचना न देता राजा असा कधीच आत घुसत नसे.

"महाराज, आपण फार थकलेले दिसता?" राणीने प्रेमाने विचारले.

राजाने काही उत्तर न देता तेथे हजर असलेल्या राणीच्या सखीकडे पाहिले. इशारा समजून ती तेथून निघून गेली.

"काय झालं महाराज?" राजाचा अस्वस्थपणा पाहून राणीने विचारले.

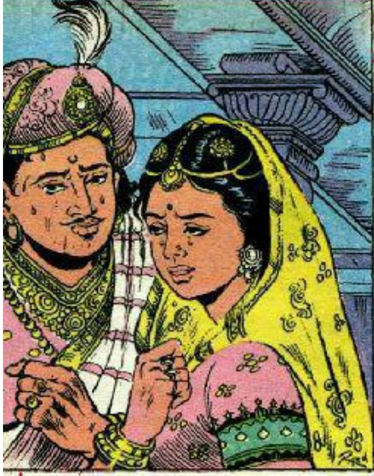

राजाने काही न बोलता प्रथम शयनगृहाचा दरवाजा बन्द करून आतून कडी घातली; अन् मस्तकाचा घाम टिपत म्हणाला–"देवी, जास्त सविस्तर बोलायला आत्ता वेळ नाही, आपल्या जिवाला धोका उत्पन्न झालेला आहे. तुला इथून ताबडतोब निघून जाऊन जीव वाचवायला हवा."

"गुप्त मार्गाने निघून जावं लागेल मला?" राणीने अत्यंत आश्चर्याने विचारले.

"हो, असंच करावं लागेल." राजा गंभीरपणाने उत्तरला.

राजाचे उत्तर ऐकून राणीला तर आपल्यावर वज्रपातच झाल्यासारखे वाटले!

शयनगृहातून अरण्याच्या मध्यापर्यंत एक गुप्त भुयारी मार्ग होता.

"मी एकटीनेच जायचं भुयारातून?" भयविव्हल स्वरात राणीने विचारलं.

"एकटीने कसं? आपल्या बाळालाही बरोबर घेऊन जायचं आहे तुला." राजा दृढ स्वरात म्हणाला.

"तुम्हाला एकटं सोडून कशी जाऊ मी!" अत्यन्त विषादाने राणीने विचारले.

"आपल्या राजपुत्रासाठी तुला एवढा त्याग करायलाच हवा देवी!" गद्‌गद्‌ल्या आवाजात राजा म्हणाला.

पुन्हा थोड्या वेळात राजा बोलू लागला–"शत्रूची खरी नजर तर माझ्या-वरच आहे सध्या, पण त्यांनी आपल्या तिघांचाही शेवट करायची पक्की योजना बनवलेली आहे. मीही जर तुझ्याबरोबर निघालो तर आपल्या तिघांनाही तो बन्दिवान करायचा प्रयत्न करील. पण मी जर इथे थांबून त्याच्याशी लढलो तर काही वेळापुरता तरी त्याला तुझा व बाळाचा विसर पडेल." अशा प्रकारे राजाने कसेबसे राणीला समजावले.

नंतर राजाने वीरसिंह आपल्या अनुयायांच्या मदतीने राजसिंहासन मिळवायच्या खटपटीत कसा आहे आणि उत्सवाच्या गडबडीचा, कोलाहलाचा फायदा करून घेण्याचं कारस्थान त्यानं कसं रचलं आहे हेही तिला सांगून टाकलं.

तसे पाहता प्रजा व साधारण सैनिकांच्या मनात राजाबद्दल खूप आदरच होता; तरीही असंघटित अशा लाखो माणसांच्या इच्छेविरूद्ध सुसंघटित अशा अल्पसंख्य लोकांचाच जय होतो.

राजाला आपल्या गुप्त हेरांकडून असे कळले होते की राजवाड्याचे सर्व दरवाजे वीरसिहांच्या ताब्यात गेलेले आहेत आणि एका तासाने होणारे अपूर्व असे दारूकाम पहायला अगणित लोक राजवाड्याबाहेर गोळा होत आहेत. ज्या वेळी हे दारूकाम सुरू होईल अन् त्याचा कानठळ्या बसवणारा

आवाज होईल त्यावेळी सारी जनता भान हरपून तेच पहात राहील; अन् त्याचवेळी आत घुसून वीरसिंह व त्याचे अनुयायी राजपरिवाराची कत्तल करतील.

"महाराज, आपले अंगरक्षक कुठे आहेत? दिसत नाहीत ते कुठे!" राणीने विचारले.

"मनोरंजनाचे कार्यक्रम पहाण्यासाठी जायला मीच त्यांना परवानगी दिली नं! आता तर मी राजवाड्याबाहेर पाऊलही घालू शकणार नाही. वीरसिंहाचे सैनिक सर्व दरवाजे रोखून उभे आहेत; त्यांना चुकवून जाणंही अशक्य आहे. बाहेर कुणाला पत्ताही नसेल, की आपण इथे कसे अडकून पडलो आहोत!" राजा खिन्न स्वरात उद्‌गारला.

"मग आता अशा परिस्थितीत काय करायचा विचार आहे आपला?" राणीने विचारले.

"मी स्वतःला शत्रूपासून वाचवायचा शक्य तितका प्रयत्न करीन. ते जमलं नाही तर त्यांच्याशी मुकाबला करीन. तू जर आत्ता माझ्या सूचनेचं पालन केलंस, तर समज की आपल्याला अर्धी सफलता मिळालीच." राजा म्हणाला.

"आज्ञा करा मला, काय करू मी?" राणीने विचारले.

राजा म्हणाला–"देवी, आता वेळ न गमावता तू इथून पळ काढ. तू अन् युवराज कुशल राहिलात तर तोच माझा एक प्रकारे विजय ठरेल. खरं म्हणजे, शत्रूशी लढून माझा जीव वाचण्याची शक्यता कमीच आहे, पण आता वाद-विवादात वेळ घालवण्यात काही अर्थ नाही." स्पष्टच सांगून टाकले राजाने.

"नाही, नाही! हे शक्य नाही! तुम्हाला मृत्यूच्या दाढेत ढकलून निघणं शक्य नाही मला!" राणी एकदम विलाप करू लागली.

राजाने तिच्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही, तो गुप्त मार्ग उघडण्याच्या उद्योगाला

लागला. कोणाला कधी संशय सुद्धा आला नव्हता, की शयनगृहातून गुप्त मार्ग असेल!

थोडयाच वेळात भुयारी मार्गाचं दार उघडलं गेलं, त्या अंधाऱ्या पोकळीत डोकावत राजा राणीला म्हणाला–"देवी, तू आता एका हातात बाळाला अन् दुसऱ्या हातात मशाल घेऊन भुयारात प्रवेश कर. भुयारात दर पाचशे यार्डांच्या अंतरावर एक अशा हिशोबाने बारा हिरे जडवलेले आहेत, हे तुला माहीतच आहे. अंधारात ते हिरे चमकतातच, पण मशालीचा उजेड पडल्यावर तर ते चांगलेच प्रकाशित होतील, शेवटच्या हिऱ्याशी पोचल्यावर तू तो दोन तीनदा फिरवलास की पलिकडचा दरवाजा उघडेल."

आतापर्यंत राजवाडयाबाहेर चाललेल्या हसण्या-खिदळण्याचा जो आवाज ऐकू येत होता, तो एकाएकी बंद झाला.

"देवी, मला वाटतंय की वीरसिंह इकडे येत असावा, तू आता नीघच. या जन्मात नाही, तरी आता पुढल्या जन्मात नक्की भेटू आपण!" असं म्हणून झोपेत असलेल्या युवराजाला राजाने उचलून राणीच्या हातात दिले. नंतर तिच्या हाती मशाल देऊन तिला त्याने भुयारात उतरायला मदत केली.

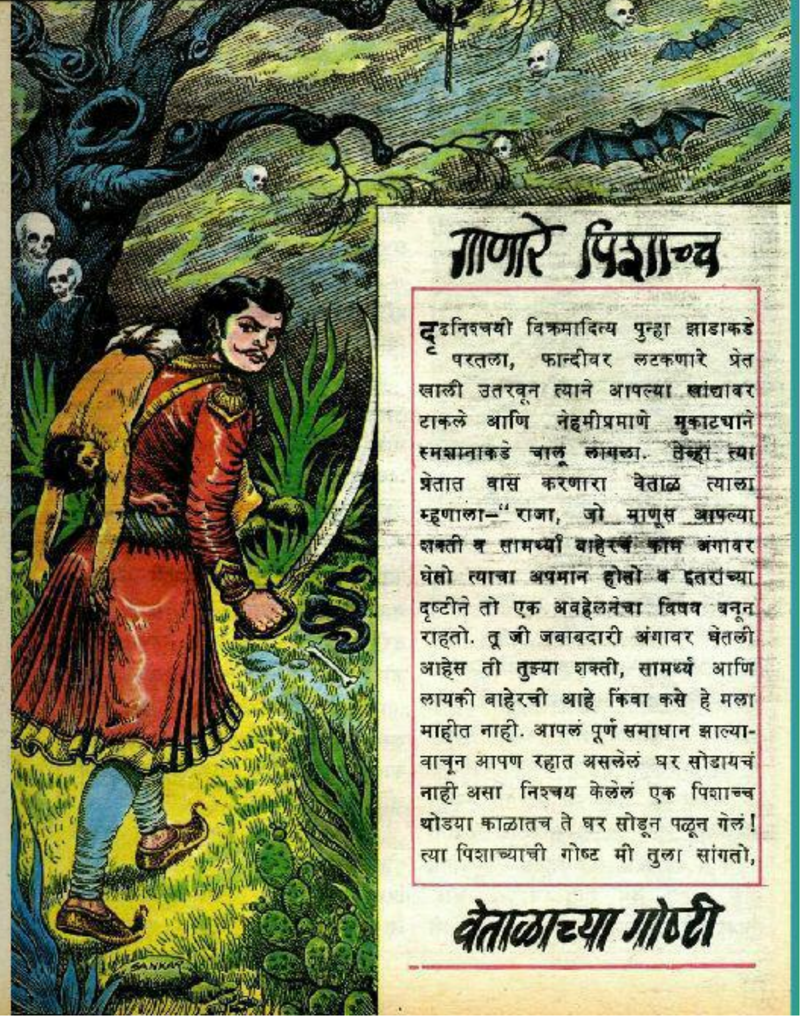
साश्रु नयनांनी आपल्याकडे दीनपणे पहाणाऱ्या राणीला अखेर राजा म्हणाला–"तुला असा निरोप देताना माझ्या मनाला अत्यंत क्लेश होत आहेत, पण आपल्या बाळासाठी हे सर्व सहन करणं भाग आहे ना!"

थोडयाच वेळात राणीला अंधाराने घेरले.

राजाने गुप्त-मार्गाचा दरवाजा पूर्ववत बन्द केला अन् त्याच क्षणी, बाहेर दाही दिशा दणाणून सोडणारा भयंकर आवाज झाला, दारूकाम सुरू झाले!!

इतक्यात दरवाजावर भक्कम हातांची थाप ऐकू आली. तत्काल म्यानातून तलवार बाहेर खेचत राजाने गरजून विचारले–"कोण आहे बाहेर?" (सशेष)

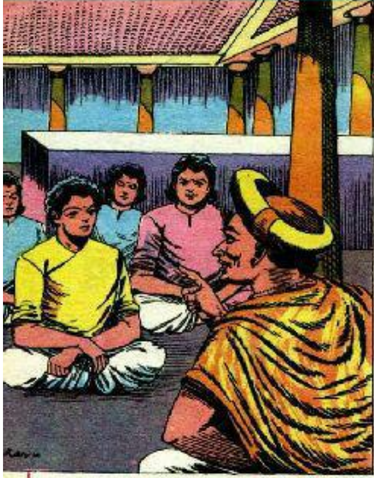

गाणारे पिशाच्च

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य पुन्हा झाडाकडे परतला, फान्दीवर लटकणारे प्रेत खाली उतरवून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले आणि नेहमीप्रमाणे मुकाटयाने स्मशानाकडे चालू लागला. तेव्हा त्या प्रेतात वास करणारा वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा, जो माणूस आपल्या शक्ती व सामर्थ्या बाहेरचं काम अंगावर घेतो त्याचा अपमान होतो व इतरांच्या दृष्टीने तो एक अवहेलनेचा विषय बनून राहतो. तू जी जबाबदारी अंगावर घेतली आहेस ती तुझ्या शक्ती, सामर्थ्य आणि लायकी बाहेरची आहे किंवा कसे हे मला माहीत नाही. आपलं पूर्ण समाधान झाल्या-वाचून आपण रहात असलेलं घर सोडायचं नाही असा निश्चय केलेलं एक पिशाच्च थोडया काळातच ते घर सोडून पळून गेलं! त्या पिशाच्याची गोष्ट मी तुला सांगतो,

वेताळाच्या गोष्टी

ती ऐक. तुला आपले कष्टही जरा विसरायला होतील."

वेताळ गोष्ट सांगू लागला :–

कोणे एके काळी हरपुर नावाच्या गावी हरिशर्मा नावाचा एक महान् गायक रहात असे. त्याला रामशर्मा, कृष्णशर्मा, देवशर्मा आणि विष्णुशर्मा असे चार मुलगे होते. हरिशर्माच्या मनात होते की आपली मुलंही आपल्यासारखीच उत्तम गायक बनावीत.

आपला हा हेतु पूर्ण व्हावा म्हणून हरिशर्माने थोडे दिवस आपल्या मुलांना संगीताचे धडे दिले अन् म्हटले–"मुलांनो, माझं आता वय होत चाललं आहे. तुमच्यापैकी कुणाला तरी एकालाच मीं स्वतः बरोबरचा गायक बनवू शकेन. यासाठी तुम्हांपैकी कोण योग्य आहे याचा निर्णय हरिपुरला रहाणारा शिवशर्माच करू शकेल. तेव्हा तुम्ही सर्वजण त्याच्याकडे जाऊन आपापल्या परीने त्याची मर्जी संपादन करून परत या."

पित्याच्या या सूचनेवरून चौघंही भाऊ हरिपुरच्या शिवशर्माकडे जाऊन पोचले. त्यांचं बोलणं ऐकून शिवशर्मा म्हणाला– "तुम्ही अगदी योग्य वेळीच आला आहात माझ्याकडे! हे पहा, या गावच्या सीमेवर माझं एक घर आहे. एका गायक पिशाच्याने माझ्या त्या घराचा ताबा घेऊन ठेवला आहे. रोज रात्री ते गाण्याचा सराव करतं अन् आपल्या गाण्याचं प्रदर्शनही करतं ते! त्याचं संगीत अगदी अद्‌भुत, अप्रतिम असंच असतं. पण काही झालं तरी ते एक पिशाच्चं आहे, म्हणून रात्री कोणी तिकडे जायचं धाडस करीत नाही. त्या गाणाऱ्या पिशाच्चामुळे माझं खासं छान घर मात्र ओसाड पडलं आहे. या कामात मला तुम्हा लोकांची मदत हवी आहे."

त्या चार भावात रामशर्मा फार साहसी होता, त्यामुळे तोच प्रथम त्या गायक पिशाच्याच्या घरी जायला तयार झाला. शिवशर्माने धाडसाबद्दल त्याची खूपच स्तुति केली, अन् रात्र होताच त्याने रामशर्माला पिशाच्याकडे जायचा रस्ता दाखवून दिला.

त्या घरात प्रवेश करताच रामशर्माला दिसले, की पिशाच्च एक शास्त्रीय राग गात बसलं आहे. रामशर्माने जोरात टाळ्या पिटत म्हटले–"वा, वा! तुझी गायकी खरोखर अद्‌भुतच म्हटली पाहिजे; साध्यासुध्या गवयाला हा राग आळापणं शक्यच नाही!"

"मला फारच आनन्द वाटतोय. आपणाला आवडणारा एकादा राग ऐकवा न मला. माझा आनन्द द्विगुणित होईल." पिशाच्च आनन्दाने म्हणालं.

रामशर्माने लगेच एक राग गाऊन दाखवला. पिशाच्याने त्याची प्रशंसा करत म्हटले–"महाराज, आपणाला न विचारताच मी आपल्या मनची गोष्ट ओळखली आहे. पण माझ्या गाण्याचा योग्य पुरस्कार मला कोणाच्या गाण्याच्या रूपाने मिळाला असं मला वाटेपर्यंत मी काही हे घर सोडणार नाही." इतके बोलून त्याने रामशर्माला एक उत्तम रत्न बक्षिस दिले.

एका मानवातीत अशा शक्तीकडून आपल्या गाण्याला इतकं सुन्दर बक्षिस मिळाल्याने रामशर्मा खूष झाला अन् त्याने ही वार्ता घरी येऊन शिवशर्माला सांगितली.

लांब सुस्कारा सोडत शिवशर्मा म्हणाला– "अरे, तुला आपल्या संगीताचा लाभ झाला खरा, पण माझं काम काही झालं नाहीच."

यावर दुसरा भाऊ कृष्णशर्मा म्हणाला– "गायक पिशाच्च आपल्या संगीताचं बक्षिस मिळवू इच्छित आहे काय? मी त्याला एक छान बक्षिस देऊन येईन." असे म्हणून त्या रात्री कृष्णशर्मा पिशाच्याच्या घरी गेला. गाणं ऐकून जोरात टाळ्या वाजवत तो पिशाच्चाची स्तुति करत म्हणाला–"मी संगीताचे महापंडित हरिशर्मा यांचा मुलगा, माझं नाव आहे कृष्णशर्मा. तुझ्या या सुन्दर गाण्याने संतुष्ट

होऊन मी तुला 'मानवातीत गायक शिरोमणि' ही पदवी बहाल करीत आहे."

पिशाच्च म्हणाले–"आपल्या गायनाचा पुरस्कार म्हणून हे रत्न घ्या, पण का कोण जाणे, माझ्या गायनाचे योग्य बक्षिस मिळाल्याचा संतोष काही मला मिळाल्या-सारखं वाटत नाहीय! तेव्हा मी जोवर संतुष्ट होत नाही, तोवर हे घर काही सोडणार नाही.".

कृष्णशर्माने सर्व हकीकत शिवशर्माला सांगितली–"पुढील रात्री देवशर्मा पिशाच्चा-कडे गेला. तो पोचला, तेव्हाच नेमकी त्या पिशाच्चाने एक राग आळवायला सुरुवात केली होती. देवशर्मा त्याला म्हणाला–"गाणं ऐकल्यावर तुझ्याशी चढाओढ करावी असं मला वाटू लागलंय." अन् लगेच त्याने आपलं गाणं सुरू केलं.

देवशर्माचं गाणं संपल्याबरोबर पिशा-च्चाने त्याच्या गाण्याची खूप तारीफ केली अन् त्यालाही एक रत्न दिले.

रत्न घेऊन देवशर्मा त्याला म्हणाला–"हे रत्न विकून मला जे धन प्राप्त होईल तेच माझ्या उदरनिर्वाहाचं साधन असेल. संगीतविद्येतले सर्वोत्तम पंडित म्हणून गणल्या जाणाऱ्या हरिशर्माचा पुत्र असूनही संगीतात मी तुझ्याशी बरोबरी करू शकलो नाही. आता इथून पुढे मी कधीही कोणा-लाही माझं गाणं ऐकवणार नाही."

यावर ते पिशाच्च म्हणाले–"पंडित महाशय, आपलं बोलणं ऐकून आनन्द वाटतोय नक्कीच; पण माझं मन मात्र संतुष्ट नाही. माझं गायन ऐकल्यामुळे जर आपण संगीत-संन्यास घेणार असाल तर मला फार दुःख वाटेल. आपण असं करू नये अशी माझी कळकळीची विनंती आहे." इतके बोलून पिशाच्चाने त्याचा निरोप घेतला.

देवशर्माचे निवेदन ऐकून शिवशर्माने–"मला तर असं वाटतंय की त्या पिशाच्चाला माझ्या घरातून काढून लावायला तुम्ही तिघंही समर्थ नाहीं आहात. खरं तर तुम्ही इतके लांबवर आलाच आहात तर निदान प्रत्येकाला एकदा संधी देणं उचित होईल." असे म्हणून पुढील रात्री विष्णुशर्माला त्या पिशाच्चाच्या घरीं पाठवून दिले.

विष्णुशर्मा जेव्हा पिशाच्चाच्या घराशी पोचला, तोवर पिशाच्चाने आपले गायन आधीच सुरू केलेले होते. तो चुपचाप जाऊन पिशाच्चासमोर बसून गाणे ऐकू लागला. पिशाच्च बराच वेळ पर्यंत गात राहिले अन् विष्णुशर्माही तल्लीन होऊन ऐकत राहिला. गाणं संपल्यावर विष्णुशर्माला समोर पाहून पिशाच्चाने विचारले–"महा-राज, आपण कोण आहात?"

"विद्वानाचा परिचय खरं म्हणजे त्याच्या विद्येनेच व्हावयास हवा." असे म्हणून विष्णुशर्माने एक राग आळवायला सुरुवात केली.

त्याचं गायन संपताच पिशाच्च विष्णु-शर्माला म्हणाले–"महाराज, आज इतका काळ लोटल्यावर माझ्या गाण्याला योग्य असं बक्षिस मला प्राप्त झालं, मी आता हे घर सोडून निघून जात आहे." असे म्हणून पिशाच्च तेथून अदृश्य झाले.

ही गोष्ट सांगून वेताळ राजाला म्हणाला–"राजा, आपण संतुष्ट झाल्याचं सांगून पिशाच्च अगदी अचानकपणे अदृश्य झाले–ही गोष्ट आश्चर्यकारकच नव्हे का? स्वतःला संगीत-विद्वान म्हणवून घेत रोजच

कोणी ना कोणी त्याच्याकडे येऊन त्याचं गाणं मधेच थांबवत असे, त्यामुळे ते मनोमन चिडून जात असेल, त्यामुळेच घर न सोडण्याचा त्याचा निश्चय हळूहळू नाहीसा होत अखेर ते घर सोडून पळून गेलं असावं. असं मानणंही योग्य होणार नाही न, की संगीत-विद्येत सारखीच गति असणाऱ्या त्या चार भावांपैकी तीन जण पिशाच्चाला संतुष्ट करू शकले नाहीत, अन् चौथाच तेवढा ते काम करू शकला ?–या शकेचं उत्तर माहीत असूनही दिलं नाहीस तर, तुझ्या मस्तकाचे फुटून तुकडे-तुकडे होऊन पडतील."

यावर विक्रमादित्य उत्तरला–"पिशाच्चाच्या एकूण वागणुकीबद्दल आश्चर्य वाटायचं काही कारणच नाही. खऱ्या संगीतज्ञाला योग्य असे विद्वान श्रोते मिळाले म्हणजेच आनन्द वाटतो. चार भावांपैकी पहिल्या तिघांनी पिशाच्चाच्या गाण्याची केवळ कोरडीच स्तुति केली, पण त्याचं संगीत पूर्णपणे ऐकण्याचा प्रयत्नही केला नाही. उत्तम संगीतकाराला असं कोणी मधेच थांबवू शकत नाही. होय ना? त्यामुळेच पिशाच्चाला त्यांच्या गायनाबद्दल असंतोष वाटला. केवळ चौथ्या भावाने–विश्णुशर्मानेच त्याचे गाणे मधे न थांबवता पूर्णपणे ऐकले. नंतर त्याचं गाणं ऐकल्यावर, तो किती महान् संगीतकार आहे हे पिशाच्चाला कळून चुकले. अन् अशा महान् विद्वान माणसाने आपलं गाणं पूर्णपणे ऐकलं आहे हे समाधान मिळाल्याने, त्या विद्वानाच्या मनातली इच्छा पूर्ण करण्यासाठी ते पिशाच्च तेथून निघून गेले! खरं तर पिशाच्चाला काढून लावण्यापेक्षा त्याचं गाणं ऐकून आनन्द लुटायचीच विष्णुशर्माची प्रबळ इच्छा होती, त्यामुळेच आता हरिशर्माचं हे कर्तव्य ठरतं, की आपल्या या चौथ्या मुलाला – विष्णुशर्मालाच – त्याने आपल्यासारखं महान् संगीत विद्वान बनवावं!"

अशाप्रकारे राजाचे मौन भंग होताच वेताळ त्या प्रेतासह अदृश्य होऊन पुन्हा त्या झाडावर जाऊन बसला. (कल्पित)

कार्य साधक

सौवीर नि मत्स्यदेश एकमेकां जवळची राज्ये होती. पिढ्यान् पिढ्या त्यांच्यात मैत्री चालत आली होती. पण एकदा एकाएकी मत्स्यदेशाच्या राजाने सौवीर विरुद्ध युद्धाची घोषणा केली. सौवीरच्या राजाला युद्धाचं कारण काही समजेना. त्याला फार दुःख झालं. कारण मत्स्यदेशाच्या तुलनेत सौवीर राज्य सर्वस्वी छोटं होतं. सौवीर देशाच्या राजाला माहीत होतं की मत्स्यदेशाशी युद्ध केलं तर आपला निश्चित पराभव होणार!

अशात मत्स्यदेशाचा राजदूत सौवीर राजाला भेटला आणि त्याने सांगितले–"महाराज, आमचे राजेसाहेब जाणतात की युद्धात सैनिक आणि संपत्तीचा अकारण नाश होणार! म्हणून त्यांनी मला आपला संदेश द्यायला सांगितलंय–जर आपण आमच्या राजाचे मांडलीक होणे मान्य केले, तर युद्धाचा प्रश्नच येत नाही."

सौवीर राजाने आपल्या मंत्र्याला बोलविले. प्रमुख मंत्र्यांनी सल्ला दिला–"महाराज, या बाबतीत फार भिण्याची आवश्यकता नाही. आपले दरबारी कवि सृजन शर्मा यांना दूत बनवून पाठवून द्यावे. दुसऱ्या बाजूच्या लोकांना वेळेनुसार योग्य असं समजाऊन सांगण्यात आणि त्यांना संतुष्ट करण्याच्या कलेत ते निष्णात आहेत. आपलं काम कसं साधावं हे त्यांना फार चांगलं माहीत आहे. जर त्यांचं दौत्य अयशस्वी ठरलं तर मग पुढं काय करायचं ते पाहता येईल."

राजाला हा सल्ला योग्य वाटला. त्याने सृजन शर्माला बोलवून सर्व परिस्थिति समजाऊन सांगितली आणि सौवीर देशाचा दूत म्हणून त्याला मत्स्य देशाच्या राजधानीकडे रवाना केलं.

मीना येलिंग

सृजन शर्माने प्रथम आपले गुप्त हेर पाठविले आणि मत्स्य देशाच्या राजाबद्दल आवश्यक ती माहिती मिळवली.

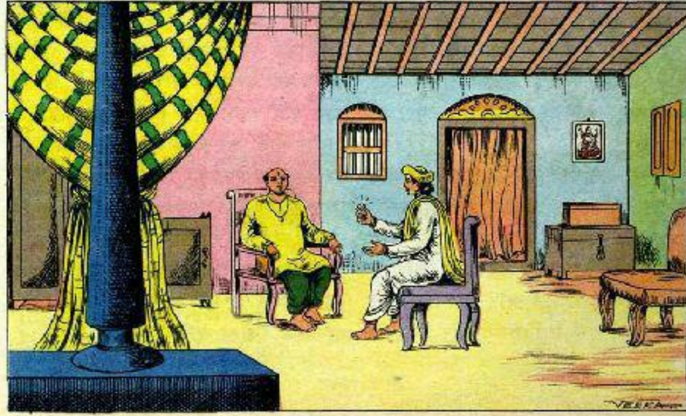
मत्स्य राजा तसा स्वभावाने सज्जन होता, आणि विद्वान ही.

मत्स्य देशाच्या राजाचे आवडते तीन प्रमुख सल्लाकार होते. एक होता फार मोठा व्यापारी धनगुप्त. दुसरा त्याचा सेनापति माधव वर्मा. तिसरा सल्लाकार होता मंत्री सोमशेखर.

सृजन शर्माने आपल्या गुप्त हेरां करवी या तिघांचे स्वभाव जाणून घेतले. धनगुप्त फार लोभी होता. माधव वर्मा कठोर स्वभावाचा होता आणि सोमशेखर मूर्ख होता.

इतकं सर्व जाणून सृजन वर्मा मत्स्य देशात पोचला. रात्रीच्या वेळी धनगुप्ताच्या महालाल जाऊन त्याला भेटला. आपल्या बरोबर आणलेली मूल्यवान रत्ने त्याला भेटीदाखल दिली आणि म्हणाला–"वणिक् श्रेष्ठ! आपणा सारख्या श्रीमंत माणसाच्या मनांत आलं, तर आपण कोणतं ही कार्य करूं शकाल! आपण राजाला विनंती केली तर सौवीर राज्यावर हल्ला करण्याचा आपला बेत तो सोडून देऊ शकेल. आम्ही आपले हे उपकार कधी ही विसरणार नाही. आणि आपल्याला चांगलं बक्षिस ही देऊ."

भविष्य काळात मिळणाऱ्या बक्षिसाच्या लोभाने धनगुप्ताने सृजन शर्माची विनंती मान्य केली.

राजधानींच्या सीमे वर सैनिकांचे शिबिर होते. तिथे जाऊन सृजन शर्मा सेनापति माधव वर्माला एकांतात भेटला. सृजनला हे चांगलं माहित होतं कीं सेनापति धनगुप्ता प्रमाणे लोभी नाही, तो प्रलोभनात फसणारा नाही. म्हणून सृजन शर्माने माधव वर्माला पाहताच प्रशंसेच्या सुरात म्हटलं–"मी महावीर माधव वर्मांना नम्र प्रणाम करतो. एकाद्या सामान्य पक्षावर ब्रह्मास्त्राचा उपयोग करणे योग्य होईल का?"

माधव वर्माने विचारले–"मी नीट समजू शकेन असं स्पष्ट शद्बांत बोलाल?"

व्यथित अंत:करणाने अत्यन्त नम्रतापूर्वक सृजन शर्माने निवेदन केलें–"आपणासारख्या पराक्रमी सेनापतीला छोटयाशा सौवीर राज्याला पराभूत करणं सहज शक्य आहे. पण यात आपल्याला यश मिळालं असे कोणी म्हणणार नाही. ते आपलं अपयशच होय. तिकडे चेदि राजाचा अहंकार बेसुमार वाढत चालला आहे. त्याला पराजित केलं तर आपणास अपार यश मिळेल. इतकंच नाही तर खूप संपत्ति ही आपल्या हाती येईल."

अशा प्रकारे माधव वर्माची स्तुति करून त्याला आपलंस करून सृजन सोमशेखरला भेटायला गेला.

मंत्री सोमशेखर केवळ मूर्ख होता. सृजन शर्माला माहीत होतं की आपल्या

स्तुतीचा त्याच्यावर काही परिणाम होणार नाही. संध्याकाळच्या वेळी तो आपल्या महालाच्या समोरच्या उद्यानात बायको व मुलांसह हिंडत होता. सृजन तिथं पोचला आणि अभिवादन करून म्हणाला–"महा-मंत्री, या साऱ्या राज्यात आपली बरोबरी करणारा कोण बरं असेल? आपण स्वतः राजे नसलात तरी आपण काही सूचना केली तर राजा तिचा अव्हेर करू शकत नाही!"

बायको व मुलांच्या समक्ष सृजन शर्मा जे म्हणाला ते नाकबूल केलं तर आपला अपमान होईल अशा विचाराने सोमशेखरने सृजनचं म्हणणं मान्य केलं.

दुसऱ्या दिवशी सृजन शर्मा राजाच्या दरबारात आला आणि राजाला भेटला. आपला विशेष परिचय न देता सृजनने एक कविता वाचून दाखवली आणि राजाला संतुष्ट केले.

सृजनच्या कविते वर राजा खुश होऊन म्हणाला–"कविवर, आपली कविता आम्हाला खूप आवडली. आपणास काय पाहिजे ते मागा. आम्ही आनंदाने देऊ."

"महाराज, क्षमा करा. मी सौवीर देशाचा राजदूत आहे." असं सांगून युद्धा-मुळे होणाऱ्या दुष्परिणामांचे वर्णन केले आणि म्हणाला–"मी शांति-भिक्षा मागण्या-साठी आपल्या दरबारी आलो आहे!"

मत्स्य देशाच्या राजाने पंडित सृजन शर्माची विनंती मान्य केली आणि त्याचा आदर-सत्कार करून त्याला स्वदेशी रवाना केले.

सृजन शर्मा आपल्या राजाकडे आला आणि सर्व वृत्त कथन केले. राजाने आदर-पूर्वक सृजनला आलिंगन दिले आणि त्याचा अपूर्व सत्कार केला.

सौवीर राजाला समजलं की लोभी माणसाला धन देऊन, कठोर माणसाशी विनयपूर्वक भाषण करून, मूर्खाची स्तुति करून नि विद्वान माणसाला सत्य वचनाच्या साह्याने वश करता येते.

ज्ञानाचा खजिना

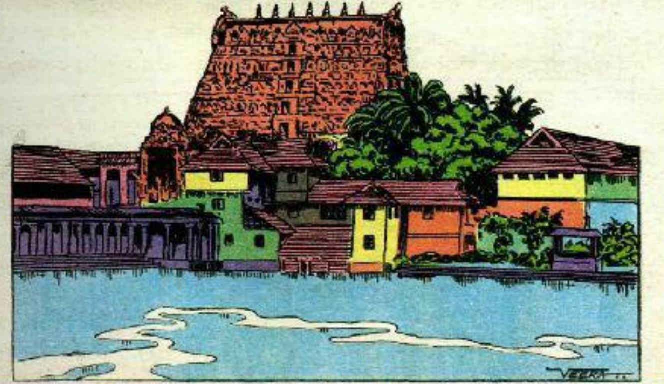
भारतातील स्मारके

पद्मनाभस्वामी मन्दिर

केरळची राजधानी त्रिवेन्द्रम म्हणजेच तिरुअनन्त-पुरम्. अनन्त हे भगवान विष्णूचे नाव. पृथ्वी धारण करणाऱ्या पौराणिक सर्पाचे नावही अनन्तच.

या शहरातील अनेक देवालयां पैकी सर्वात प्रसिद्ध देवालय हे भगवान विष्णुचे मंदिर 'पद्मनाभस्वामी मंदिर' म्हणून ओळखले जाते. येथे विष्णु-भगवान 'अनन्तशयनम्' या नावाने संबोधले गेले आहेत.

येथील मूर्ति अतिशय जुनी आहे; तेव्हा अर्थातच हे मंदिर अनेकदा नव्याने बांधले गेले आहे. आज जे मंदिर आपल्याला पहावयास मिळते ते त्रावणकोरचा राजा मार्तण्ड वर्मा याने जीर्णोद्धार केलेले मंदिर होय. ग्रनाइट-दगडावर सुन्दर कोरीव काम केलेल्या तीनशे-अडुसष्ट स्तंभांनी आतील भव्य मार्ग सुशोभित केलेले आहेत. भिंतींवर पौराणिक कथांवर आधारित चित्रे रंगवलेली आहेत. या मन्दिराच्या प्राकारातच अन्नत्र श्रीकृष्ण, क्षेत्रपाल, नरसिंह, शास्ता, गरुड व अन्य देवादिकांची मंदिरेही बांधली गेली आहेत.

'आरल ऑफ' वरील 'माउण्टन सर्किट' हा मोटर-सायकल शर्यतीचा जगातील सर्वात जास्त लांबीचा फेरा होय. एकूण २६४ वळणे व कोपरे असलेल्या या फेऱ्याची एकूण लांबी ३७.७३ मैल (६०.७२ कि. मी.) इतकी आहे.

सर्वात अधिक लांबीचा फेरा

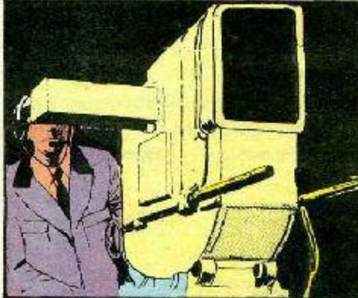
अमेरिकेची मौरीन 'लिट्ल् मो' कोनोली ही 'ग्रॅण्ड स्लॅम' (विंबल्डन, यू. एस्., फ्रें च व ऑस्ट्रेलियन या गावातील सर्वात महत्त्वाच्या चारही चॅम्पियनशिप्स) मिळविणारी पहिली महिला टेनिसपटू होय

जगातील सर्वात मोठी घोडदौडीची शर्यत बाराव्या अर्ल ऑफ डर्बीने १७८० मधे आयोजित केली होती. एकून दीड मैल लांबीचा मार्ग असणारी ही शर्यत सरे येथील एप्सम डाऊन्स-वर खेळली गेली आणि लवकरच एप्समची डर्बी या नावाने ती ओळखली जाऊ लागली.

'एप्सम' ची डर्बी

टेलिव्हिजनवरील पहिल्या ऑलिम्पिक स्पर्धा

टेलिव्हिजनवर सर्वात प्रथम दाखवण्यात आलेल्या स्पर्धा १९३६ च्या बर्लिन ऑलिंपिक्स या होत. असे मानले जाते की, जर्मनीच्या या राजधानीत टी. व्ही. च्या २८ प्रेक्षागारात मिळून १५०,००० प्रेक्षकांनी या स्पर्धा पाहिल्या

आपल्या प्रकारातली शेवटची

मोनॅको येथील १९६१ च्या ग्रॅण्ड प्रिक्स मधे भाग घेणारी लान्स रेव्हेन्टलोची स्करब ही पुढे इंजिन असणारी पारंपारिक प्रकारची अशी शेवटचीच मोटर-गाडी होय.

सर्वात अधिक वेग

बिनायांत्रिकी क्रीडांमधे मानवी शरीराने सर्वात अधिक वेगाचा विक्रम केला तो आकाशातून सूर मारण्याच्या क्रीडेत. खूप उंचावरून आकाशातून सूर मारण्याच्या या क्रीडेत ताशी ६१४ मैल इतका वेग मानव गाठू शकला आहे. (ताशी ९८८ कि. मी.)

पहिले 'पंख'

१९६८ च्या बेल्जिअम ग्रॅण्ड प्रिक्स स्पर्धेच्या मोटर-गाड्यांसाठी प्रथमच 'पंखां'चा उपयोग केला. चाकांवरील दाब कमी करून रस्त्याची पकड व वेग वाढवण्यासाठी हा प्रयोग केला गेला.

अमेरिकन शैली

घोडदौडीच्या शर्यतीत घोड्यावर पुढे झुकून बसण्याची जॉकीची हल्लीची शैली ही १९ व्या शतकाच्या शेवटी युरोपमधे अमेरिकन जॉकींनी अस्तित्वात आणली.

बर्फावरील हॉकी

१७ व्या शतकात हॉलंडमधे हॉकी-च्या प्रकारचा एक खेळ खेळला गेला. आधुनिक हॉकीच्या खेळाची सुरुवात कॅनडातील किंग्स्टन व मॉन्ट्रियल या शहरांत १८६० मधे झाली.

तुम्हाला माहित आहे ?

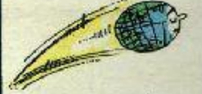
धूमकेतूच्या ६०,००० घनमैल क्षेत्राच्या शेपटाचे वजन आपल्या एका श्वासाच्या हवेइतके ही नसते.

अटलांटिक समुद्रातले सर्व पाणी चहाच्या चमच्याने जितके चमचे भरेल, तितके परमाणु एक चमचाभर पाण्यात असतात.

दरवर्षी पृथ्वीवर एकूण ५०,००० पेक्षा काहीसे अधिक इतके भूकंप होत असतात. पण त्यातले बव्हंशी भूकंप अगदी कळू न येण्याइतक्याच शक्तीचे असतात.

पृथ्वीचा स्वत:भोवती फिरण्याचा वेग २९ कि. मी. प्रति मिनिट इतका असतो.

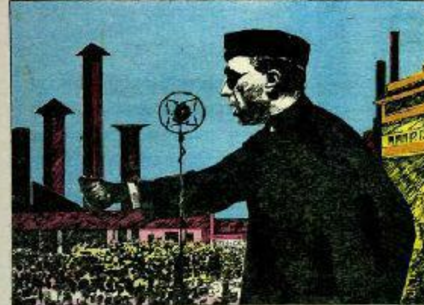

इंडोनेशिया हा १३,००० बेटांनी बनलेला देश आहे.

मानव हा एकच प्राणी आपल्या पाठीवर झोपू शकतो.

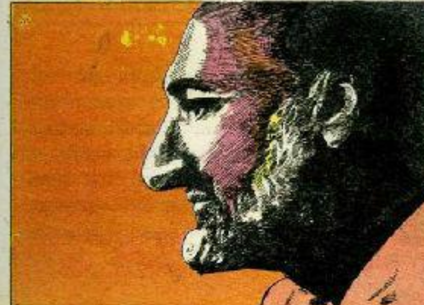
नेहरूंची गोष्ट-९

सन १९२९ मध्ये झरिया येथे एक समारोह झाला, त्यात पं. जवाहरलाल नेहरू ट्रेड युनियन काँग्रेसचे अध्यक्ष निवडले गेले. अशा रीतीने त्यांना भारतीय मजुरांशी जवळचा संबंध स्थापित करण्याची संधि मिळाली.

यानंतर पं. नेहरू लाहोर येथे झालेल्या काँग्रेसच्या अधिवेशनात अखिल भारतीय काँग्रेसचे अध्यक्ष म्हणून निवडले गेले. या वेळी त्यांचे वय फक्त चाळीस वर्षांचे होते. पं. मोतीलाल नेहरू यांच्या नंतर महात्मा गांधींनी अध्यक्ष-पदासाठी जवाहरलाल यांचे नाव सुचविले होते.

लाहोरच्या अधिवेशनातच सर्वांनी पहिल्यांदा पठाण नेता खान अब्दुल गफार यांना पाहिलं. सीमा प्रांतातून अनेक युवकां बरोबर आलेल्या गफार खानांनी अधिवेशनात अतिशय उत्साहाने भाग घेतला व सर्वांना आपणाकडे आकर्षित केले.

२६ जानेवारी १९३० रोजी 'स्वतंत्रता-दिवस' साजरा करण्याचा ठराव कांग्रेसने पास केला. या दिवशी देशांतील सर्व प्रमुख नेत्यांनी जनतेला समजाऊन सांगितलं की देशाचं स्वातंत्र्य हेच आपलं प्रमुख उद्दिष्ट आहे. त्या वेळी ठिकठिकाणी झालेल्या समारंभात असंख्य लोकांनी अत्यंत उत्साहाने भाग घेतला.

याच वर्षी ब्रिटिश सरकारने मिठावर कर लादला. गांधींनी याचा विरोध करून जनतेला 'मिठाचा सत्याग्रह' करण्याचे आवाहन केले. अहमदाबाद जवळील साबरमती आश्रमा पासून गांधींनी सुप्रसिद्ध दांडी-यात्रेला प्रारंभ केला. या यात्रेमुळे देशात सर्वत्र एका अपूर्व उत्साहाचे उधाण आले.

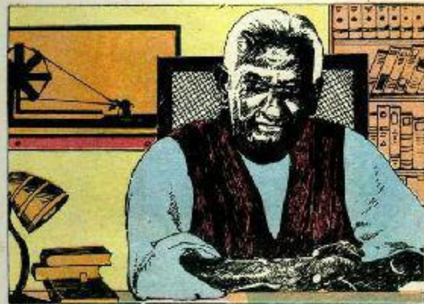

लोकांनी मिठाच्या कायद्याचा भंग करून देशात अनेक ठिकाणी समुद्र-किनारी व अन्यत्र मीठ बनविले. पं. नेहरूंनी सुद्धा आपली पत्नी कमला हिच्या सह मिठाच्या सत्याग्रहात हिरिरीने भाग घेतला.

१४ एप्रिल १९३० रोजी पं. नेहरू रेल्वेच्या डब्यात शिरत होते, अन् त्याच वेळी सरकारने त्यांना कैद केले. यामुळे जनतेत फार असंतोष पसरला. सत्याग्रहाचे वारे ही देश भर वेगाने वाहू लागले.

आपण तुरुंगात असताना कांग्रेसच्या अध्यक्ष-पदाची जबाबदारी म. गांधींनी उचलावी असं नेहरूंना वाटत होतं. पण गांधीजी हे स्वीकारणार नाहीत अशा विचाराने त्यांनी आपल्या वडिलांना कांग्रेसचे अध्यक्ष बनविले. खरं म्हणजे त्या वेळी पं. मोतीलाल यांची प्रकृति बरी नव्हती. तरी पण आपल्या मुलाच्या इच्छेनुसार त्यांनी ही जबाबदारी कबूल केली.

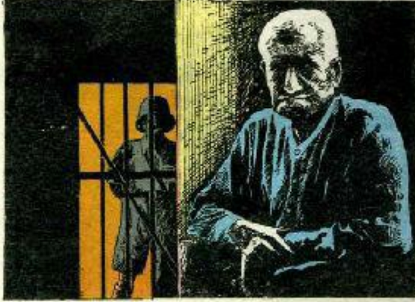
याच काळात देशातील अनेक शहरातून परदेशी वस्तूंचा बहिष्कार आणि असहकाराची चळवळ एकदमच सुरू झाली. तब्येत चांगली नसली तरी उन्हा-तान्हाची पर्वा न करता श्रीमती कमला नेहरू यांनी सर्वत्र फोफावलेल्या सत्याग्रहाच्या चळवळीचे पुढारीपण केले.

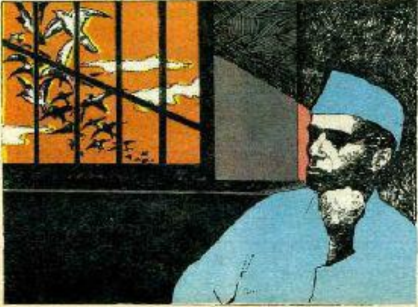

अलाहाबाद मधील आपलं रहातं घर 'आनन्द-भवन' देशाला अर्पण करण्याचा निर्णय पं. मोतीलालजींनी घेतला. या घराला नवीन नाव दिलं गेलं 'स्वराज्य-भवन'! या घराचा अधिकांश भाग काँग्रेसच्या विविध कार्यक्रमाचे केन्द्र व्हावे, व शिल्लक भागात एक चिकित्सालय चालावे असा त्यांचा विचार होता.

यानंतर त्यांची प्रकृति अधिक ढासळली. ते मसूरीला जाण्याची तयारी करीत होते, एवढ्यात एक दिवशी सकाळी पोलिसांनी आनन्द-भवनात प्रवेश केला नि पिता-पुत्रांना कैद करून त्यांची नैनीच्या तुरुंगात रवानगी केली.

तुरुंगात गोल भिंती असलेल्या दोन खोल्यात पं. जवाहरलालजींना एकट्याला ठेवण्यात आले. तेथून थोडंसं आकाश दिसत असे. यदा-कदा त्या आकाशाकडे पाहून त्यांना स्वातंत्र्याचा संकेत नित्य मिळत राही.

(शेष पुढील अंकी)

सल्ल्यांचा व्यापार

कित्येक शतकां पूर्वी एका गावात एक विचित्र दुकान होतं. लोक त्याला 'सल्ल्यांचं दुकान' म्हणत. धर्मपाल नावाचा एक सज्जन माणूस हे दुकान चालवीत असे. त्याने एकेका चिठ्ठी वर एकेक सल्ला लिहिलेला असे. ज्याला जितके सल्ले पाहिजे असतील, तेवढे सल्ले तो विकत देत असे. प्रत्येक सल्ल्याचं मूल्य शंभर रुपये असे. या चिठ्ठ्या खरेदी करणारे त्यातील सल्ल्यानुसार वागत आणि त्यांना खूप फायदा होई.

एक दिवशी एक शेटजी या दुकानावर आले. ते खूप श्रीमंत होते. त्यांनी तीनशे रुपये दिले नि तीन सल्ले विकत घेतले. ते तीन सल्ले असे होते–

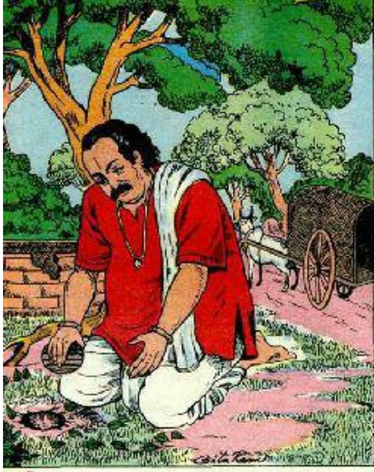
"प्रवासाला निघताना आपण कुठे चाललो आहोत हे बायकोला सांगू नये!"

"रस्त्यात जर जेवण करायचं असेल तर रस्त्याच्या कडेला बसून जेऊं नये!"

"गडबडीत असताना कुठल्या ही बाबतीत कुणाशी पैज लावू नये!"

हे सल्ले खरेदी करून शेटजी आपल्या घरी गेले. या सर्व सल्ल्यांचा नीट अर्थ समजून घेण्याचे कुतूहल त्यांच्या मनात निर्माण झाले. आपल्या बायकोला न सांगता नऊ पिशव्यात नऊ हजार रुपये भरले. भाड्याची एक गाडी ठरवली आणि व्यापार करण्यासाठी शेटजींनी शहरचा रस्ता धरला.

थोडा प्रवास करून झाल्यावर जेवायची वेळ झाली. रस्त्यापासून काही अंतरावर त्यांना एक विहीर दिसली. तिथंच त्यांनी गाडी थांबवली, विहिरी जवळ बसून जेवण केलं नि पुढे प्रवास चालू केला. काही अंतर गेल्यावर शेटजींनी आपल्या

पिशव्या एकदा मोजून पाहिल्या, तर नऊ ऐवजी आठच पिशव्या आढळून आल्या. परत विहिरीपाशी येऊन शोध घेतला तेव्हा हरवलेली पिशवी सापडली. गवताच्या ढिगात तिथेच पिशवी पडलेली होती. पैसे देऊन खरेदी केलेल्या सल्ल्यांपैकी एकाने तर शेटजींचा फायदा झाला! शेटजींना फार आनंद झाला. जर रस्त्याच्या कडेला बसून जेवण केलं असतं तर रस्त्यावरून जाणाऱ्या कोणी तरी वाटसरूने पैशांची पिशवी उचलून घेतली असती.

सापडलेली पिशवी घेऊन शेटजी गाडीच्या दिशेने येत होते, इतक्यात त्यांचा पाय एका रानटी फळावर पडला. आणि आश्चर्याची गोष्ट अशी की शेटजींना अनेक दिवस सतावणारा एक फोड अचानक नाहीसा झाला, जशी काही कोणी जादू केली. शेटजींना वाटलं या फळात जरूर काही विशेष औषधी गुण आहे. म्हणून परतीच्या मार्गावर ते फळ घेऊन जाण्याच्या इराद्याने शेटजींनी विहिरीजवळ एका ठिकाणी ते पुरलं आणि त्यावर खुणेचा दगड ठेवला. मग शेटजी गाडीत बसून पुढे गेले.

शहरात त्यांनी चांगलाच व्यापार केला. पुष्कळ पैसा मिळवला अन् त्या गडबडीत पुरून ठेवलेल्या फळाचे त्यांना पूर्ण विस्मरण झाले. दुसऱ्याच एका वाटेने शेटजी घरी परत आले.

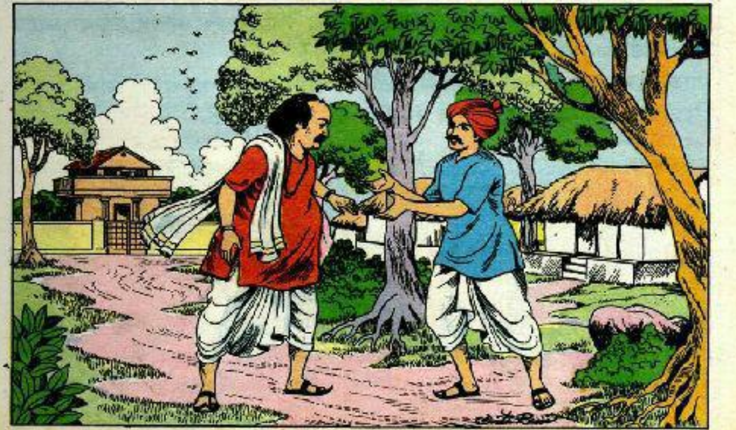
गावात पोचताच शेटजींना एक वार्ता समजली की गावातील एका लखपतीला विष-व्रणाची बाधा झाली आहे आणि त्याने अशी दवंडी पिटवली आहे की जो कोणी त्याला या व्याधीपासून मुक्त करील त्याला दहा हजार रुपयांचे इनाम दिले जाईल. अनेकांनी प्रयत्न करून पाहिला. पण कुणाला यश आले नाही. हे समजताच शेटजींना आपण पुरून ठेवलेले फळ आठवले. त्याच्या केवळ स्पर्शाने लखपतीचा विषाचा फोड नष्ट होऊ शकेल, तसेंच दहा हजार रुपयांचे बक्षिस ही मिळेल. या आनंदाच्या भरात शेटजींना आपल्या विकत घेतलेल्या सल्ल्यांचे विस्मरण झाले. त्यांनी आपल्या बायकोला त्या औषधी फळाचं महत्त्व सांगितलं, त्याचा उपयोग करून लखपतीकडून दहा हजार रुपयांचं बक्षिस कस मिळेल ते ही सांगितलं! आणि म्हणाले–"मी आताच्या आता लखपतीकडे जाऊन तो देणार असलेल्या बक्षिसाबाबत त्याच्याकडून लेखी लिहून आणतो, मग काय फळ उद्या सुद्धा आणता येईल."

शेटजींच्या बायकोने दुसऱ्याच क्षणी ही सर्व वार्ता आपल्या शेजारणीला सांगितली. शेजारणीने लगेच आपल्या नवऱ्याला ते सगळं सांगितलं. शेटजी जेव्हा लखपतीच्या घराकडे निघाले, तेव्हा वाटेत त्यांना शेजारी भेटला. बोलता बोलता एक गोष्ट स्पष्ट झाली की दोघे ही एकाच कामगिरी वर निघाले आहेत.

"तुला लखपतीचा फोड मुळिच घालवता येणार नाही!" शेटजींनी आव्हान दिलं.

"मी अगदी खात्रीने फोड नष्ट करून दाखवीन, लावणार पैज?" शेजारी म्हणाला. शेटजी आपल्या खरेदी केलेल्या सल्ल्यांतला प्रमुख सल्ला विसरून गेले. त्यांनी पैज लावली की शेजाऱ्याने लखपतीचा फोड जर घालवून दाखवला, तर तो त्यांच्या घरातील ज्या वस्तुला सर्वात अगोदर स्पर्श करील ती वस्तु त्याला दिली जाईल.

शेजारी त्याच दिवशी संध्याकाळी बरून निघाला आणि विहिरीजवळ जाऊन लपव-

लेलं फळ शोधून काढलं आणि त्याच्या साह्याने लखपतीला विष-व्रणाच्या व्याधीतून मुक्त केलं.

शेटजी घरांतून बाहेर ही पडले नव्हते, आणि एवढ्यात हे सगळं घडलं होतं. ठरलेल्या अटीप्रमाणे शेजाऱ्याने सर्वप्रथम त्यांच्या घरांतील तिजोरीला हात लावला तर काय बरे होईल?

अशा स्थितीत शेटजी धावत निघाले ते सल्ल्यांच्या दुकानी आले. धर्मपालच्या पायांवर डोकं ठेवलं आणि त्याला घडलेलं सर्व वृत्त सांगितलं!

धर्मपालने सगळं ऐकून घेतलं नि समजावलं–"तुम्ही आपली तिजोरी गच्चीवर नेऊन ठेवा. शेजारी तुमच्या घरी येण्यापूर्वीच गच्चीला एक शिडी लावून ठेवा. मी योग्य वेळी येतोच तुमच्या मदतीला!"

जेव्हा सर्व लोकांना ही बातमी समजली, तेव्हा पैजेतील अटीनुसार शेजारी आपली वसुली कशी करतो आहे हे पाहण्यासाठी शेटजींच्या घराभोवती खूपच गर्दी जमली.

त्याच दिवशी संध्याकाळी शेजाऱ्याने आपल्या ओळखीच्या दहा-बारा लोकांसह शेटजींच्या घरात प्रवेश केला. त्याने चौकस नजरेने इकडे-तिकडे पाहिले, पण तिजोरी कोठे दिसेना. गच्ची नि शिडी त्याने पाहिली आणि अंदाज केला की तिजोरी गच्चीवर गेलेली आहे. सर्वप्रथम तिजोरीला स्पर्श करण्याच्या इराद्याने शेजारी शिडी वर चढू लागला आणि सर्वात अगोदर त्याचा स्पर्श अर्थात् शिडीला झाला.

धर्मपालने जोरात सांगितलं–"शेटजी, शेजाऱ्याने शिडीला स्पर्श केला आहे, आता ही शिडी तुमची नाही. पैजेत तुम्ही हारलात!"

धर्मपालचं बोलणं ऐकून शेजाऱ्याने तक्रार करायला सुरुवात केली. पण तिथे जमलेल्या सर्व लोकांनी एका सुरात दुजोरा दिला–"धर्मपालचं म्हणणं सर्वस्वी न्याय्य आहे!"

धर्मपालाच्या चतुराईने शेटजी मोठ्या संकटातून बचावले.

उषाची नजर अनिरुद्धाच्या चित्रावर खिळून राहिली. तिची सर्व काया रोमांचित झाली. हे पाहून सखी चित्ररेखा मंदस्मित करीत म्हणाली–"तू स्वप्नात कुणाला पाहिलंस ते मला समजलं. तो कोठे ही कशा ही स्थितीत असू दे, मी त्याला तुझ्याकडे घेऊन येईन. मग पुढे, तुझी इच्छा असेल तसे तू कर."

उषा चित्ररेखेला म्हणाली–तुझं चित्रकलेतील कौशल्य आता पर्यंत मला माहीतच नव्हतं. तू हे चित्र इतकं सुरेख रेखाटलं आहेस की मी स्वप्नांत, त्याला पाहिल्यावर जे भाव माझ्या मनात निर्माण झाले होते, ते सारे आता ही उदित होत आहेत! हा पुरुष कोणात्या वंशाचा आहे? त्याचं नाव काय? त्याचा स्वभाव कसा आहे? सगळं सगळं मला नीट सांगशील?"

चित्ररेखेने सांगितलं–"सखी उषा, द्वारकाधीश श्रीकृष्णाबद्दल तू बरंच ऐकलं आहेस. असं म्हणतात कि शंकराच्या तिसऱ्या डोळ्यांतून निघालेल्या अग्निज्वाळांनी ज्या कामदेवाला भस्मीभूत करून टाकलं, त्यांनीच श्रीकृष्णाच्या प्रद्युम्न नावाच्या पुत्र-रूपाने जन्म घेतला. हा तरुण त्याच प्रद्युम्नाचा मुलगा. याचं नाव आहे अनिरुद्ध. त्याचा पराक्रम विश्वप्रसिद्ध आहे. अनिरुद्धा सारखा युवक तुला पति म्हणून लाभला, तर साक्षात् आदिशेष ही तुझ्या भाग्याची प्रशंसा करायला असमर्थ ठरतील. आपल्या शोणपुराप्रमाणेंच द्वारका

२५. उषा व अनिरुद्ध यांचा विवाह

नगरींत ही वाटेल त्याला प्रवेश करता येत नाही. तरी पण तुझ्या संतोषासाठी मी वाटेल ते करून तेथे जाईन, आणि तुझ्या प्रियकराला निश्चित घेऊन येईन. तू काळजी करू नकोस."

"आपले कार्य सिद्ध करण्यासाठी योग्य तो उपाय शोधून काढण्यात तू कुशल आहेस आणि योग-विद्येत ही तुला गति आहे हे मला माहीत आहे. कामरूप व कामगमन शक्ति तुझ्याजवळ आहे. जे कार्य इतरांना करणे शक्य नाही, ते तुला शक्य आहे! अनिरुद्धाचे प्रत्यक्ष दर्शन होई पर्यंत मी कशी काय जिवंत राहीन कोणास ठाऊक? आता माझ्या प्राणांचे रक्षण तुझ्या हाती आहे. आता सात दिवस पर्यंत मी कशी-बशी दुःख सहन करीत आले. पण आता मात्र एक क्षण भर ही सहन करू शकणार नाही.'' या शद्वात उषेने आपली व्यथा प्रकट केली.

उषेला आलिंगन देऊन चित्ररेखा म्हणाली–"आता काही काळ तू आपल्या मैत्रिणीं बरोबर मनरंजन कर." असे उषेला समजावून चित्ररेखा निघाली. ती आकाशात उडाली आणि क्षणार्धात दिसेनाशी झाली. आपल्या मनोवेगाच्या साह्याने ती थोड्याच वेळात द्वारका नगरीत पोंचली. ती विचार करूं लागली की आपल्या कार्यसिद्धीसाठी कशी सुरुवात करावी. एवढ्यात एका सरोवराच्या काठी तिला नारद दिसले. चित्ररेखेने जवळ जाऊन नारदांना नमस्कार केला. नारदांनी तिला आशीर्वाद दिला नि मंदस्मित करीत विचारलं–"बेटा, तू इकडं कशासाठी आलीस?"

पार्वती देवीने उषाला दिलेल्या वरदानाची कथा चित्ररेखेने नारदांना सांगितली. उषेने स्वप्नात ज्या अनिरुद्धाला पाहिलं, त्याला घेऊन जाऊन दोघांची भेट घडविण्याची आपली इच्छा तिने नारदांना सांगितली. नारदांनी चित्ररेखेला तामसी विद्या शिकवून अभय-दान दिले व निघून गेले.

चित्ररेखा अदृश्य स्वरूपांत श्रीकृष्ण व व प्रद्युम्नाचा महाल पार करून अनिरुद्धाच्या महालात पोचली. तेथे अनेक स्त्रियांच्या मधे तिने अनिरुद्धाला पाहिले. ते सुवर्ण-पात्रांतून मधु सेवन करीत होते. अनिरुद्धाचं मन-रंजन करण्यासाठी अनेक सुंदर स्त्रिया नृत्य करीत होत्या, काही जणी गात होत्या, आणि तरी ही अनिरुद्ध मात्र उदासवाणा दिसत होता! ते चित्ररेखेच्या लक्षात आल्यावाचून राहिलं नाही. तो हंसला तरी त्यात कृत्रिमता दिसत होती, काही बोलला तरी त्याच्या स्वरात दुःखाची छाप स्पष्ट दिसत होती. त्याच्या प्रत्येक हालचालीत उदासीनता भरलेली दिसत होती.

चित्ररेखेच्या मनात विचार आला–"सखी उषे सारखं याने ही एकादं स्वप्न तर पाहिलं नाही ना? याला आकर्षित करणारी सुंदरी उषे शिवाय दुसरी कोण असणार? पार्वती देवीच्या कृपे मुळे असंच काही तरी घडलं असलं पाहिजे!"

चित्ररेखेला अनिरुद्धाशी बोलावसं वाटत होतं. नारदाने शिकवलेल्या विद्येचा उपयोग करून तिने तेथे असलेल्या सर्व स्त्रियांना बेहोश करून टाकलं. मग ती अनिरुद्धाच्या जवळ आली आणि हात जोडून म्हणाली–"बली चक्रवर्तीचे चिरंजीव बाणासुराला पार्वती देवीच्या कृपेने एक मुलगी झालेली आहे. तिचं नाव आहे उषा. ती तिन्ही लोकात आपल्या सौंदर्यासाठी प्रसिद्ध आहे. तिच्या सौंदर्याचे वर्णन करणे साक्षात् ब्रह्मदेवाला ही शक्य नाही. अशा परिस्थितीत मी काय तिचं वर्णन करूं! सखी

उषेने एक दिवशी रात्री स्वप्नात आपणास पाहिले तेव्हां पासून आपणाशी विवाह करण्यासाठी तो फार व्याकुळ झाली आहे.

मी तिची मैत्रीण आहे. माझं नाव चित्ररेखा. जर आपण मान्य केलंत तर आपणास घेऊन जाण्यासाठी मी इथे आले आहे. तुम्हा उभयतांची निर्मिति एकमेकां-साठी झालेली आहे, यात मला तिळमात्र शंका नाही. ही सर्व त्या परमेश्वराची इच्छा आहे. पार्वती देवीने ही भविष्य-वाणी अगोदरच केलेली आहे. मी आपले चित्र रेखाटून उषेला दाखवले, आणि तिच्या मनात आपल्या प्राप्तीची इच्छा जागृत झाली. अन्यथा तिची काय अवस्था झाली असती कोण जाणे! इथे आपल्या भोवती अनेक सुंदर स्त्रिया आहेत, तेव्हां आपली गोष्ट वेगळी. आपणासाठी व्याकुळ झालेल्या उषेचे संरक्षण करणे आपल्या हाती आहे. मी हात जोडून आपणास प्रार्थना करते की आपण माझ्या बरोबर चलावे."

चित्ररेखेची विनंती ऐकून अनिरुद्ध म्हणाला–"मी काय सांगू नि कसं सांगू? तुझ्या मैत्रिणीने जसे एक स्वप्न पाहिले, तसेच मी पण इकडे पाहिले. त्या क्षणापासून मला दिवस आणि रात्रीचे भान राहिले नाही. जरा ही झोप लागत नाही. तू माझी भाग्य-देवता बनून आली आहेस! नाही तर मला काय करावे हे सुचत नव्हते. तू मला विनंती करण्याची मुळिच आवश्यकता नाही. तू मला उषेकडे घेऊन चल. मी हा एका पायावर तयार आहे."

चित्ररेखेचा आनन्द गगनात मावेना. तिने अनिरुद्धाचा हात आपल्या हातात घेतला आणि आकाशात उड्डाण केले. आपल्याप्रमाणें अनिरुद्धालां ही तिने अदृश्य बनविले. पाहता पाहता दोघे जण शोण-पुरात उषेच्या महालात पोचले.

उषा आणि अनिरुद्ध दोघांनी एकमेकांना प्रत्यक्ष पाहिलं. दोघे ही आनंद-सागरात डुंबू लागले.

"सखी उषे, हे घे तुझे प्रियतम! मी आपले वचन पूर्ण करू शकले याचा मला आनन्द आहे. तू यांचा हात आपल्या हाती घेऊन पाणिग्रहण कर. राज-परिवारात गांधर्व पद्धतीचा विवाह मान्य आहे. शिवाय पार्वती-देवीची असीम कृपा तुझ्यावर आहेच. या क्षणापासून तुम्ही उभयत: पति-पत्नि आहात!" असं म्हणून चित्र-रेखेने सखीला आलिंगन दिले. तिला नवी वस्त्रे नेसवली, दागिने आणि पुष्पमालांनी तिचा श्रृंगार केला. अनिरुद्धाने उषेचा हात आपल्या हाती घेऊन तिचे पाणिग्रहण केले.

उषा नि अनिरुद्ध यांनीं काही दिवस आनंदात घालविले. अंत:पुराच्या पहारे-कऱ्यांना या रहस्यमय मिलनाची वार्ता समजली. त्यांनीं ही बातमी बाणासुरापर्यंत पोंचवली.

बाणाच्या पराक्रमाच्या प्रसिद्धीची पर्वा न करता कोणी एका माणसाने त्याच्या महालात प्रवेश केला व नक्षत्रासारख्या त्याच्या मुली बरोबर विहार करीत आहे हे जाणून बाणाला अत्यन्त राग आला.

त्याने आपल्या पहारेकऱ्यांना हुकूम दिला–"जा, ताबडतोब त्या माणसाला बन्दी बनवा, नाही तर तो पळून जाईल. माझा अपमान जो करील तो शिव असला तरी आपले प्राण वाचवू शकणार नाही."

लगेच हजारो राक्षसांनी हातात तलवार व भाले घेऊन उषेच्या अंत:पुरावर हल्ला

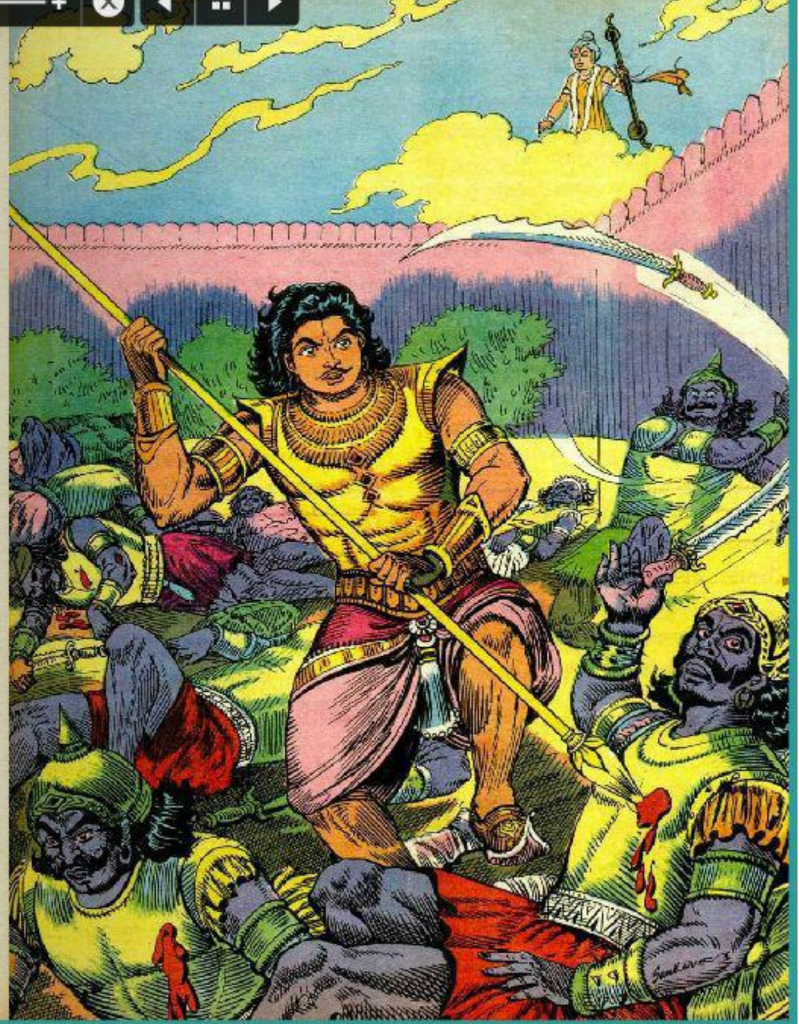
केला. अनिरुद्धाने महालाच्या वरच्या मजल्यावरून हे दृश्य पाहिले. चारी बाजूंनी राक्षसांचा आरडा-ओरडा चालू होता. अनिरुद्ध एकाद्या सिंहाप्रमाणे त्यांच्या बरोबर लढायला तयार झाला.

एवढ्यात उषा अनिरुद्धाजवळ येऊन डोळ्यात आसवे आणून म्हणाली–"माझ्या सारख्या मुलीने जे करू नये असे काम तर करून बसले! मी कुल-कलंकिनी झाले. तिन्ही लोकांवर राज्य करणारे माझे शत्रु बनले. अनमोल रत्नासारख्या राज-कुमाराला मी संकटात टाकले. साक्षात जगदंबेनं दिलेलं वरदान ही व्यर्थ जाण्याची चिन्हे दिवस आहेत. आता मी काय करू? हे माझ्या भाग्य-देवतांनो, या संकटातून तुम्ही मला मुक्त करू शकणार नाही का?" अशा रीतीने परोपरीने उषा विलाप करू लागली.

अनिरुद्ध मंदस्मित करीत उषेला म्हणाला–"वेडे, माझं साहस नि पराक्रम यांची तुला कल्पना नाही. तुझ्या वडिलांच्या सैन्य-बलाबाबत काही बोलण्याची आवश्यकता नाही. स्वत: शंकर आपल्या प्रमद बाणां सह आले, तरी मी त्यांना पराजित करीन. मी शत्रुला आपल्या मुष्टि-प्रहारांनी रक्तबंबाळ करीन आणि या शोणपुर नगरीचं नाव सार्थक करीन. तू खिडकी जवळ उभी राहून फक्त पहात रहा. तू जरा सुद्धा भिऊ नकोस. समजलं?"

उषेला अभय देऊन अनिरुद्धाने अंत:पुराच्या दारा जवळील गदा हाती घेतली आणि राक्षस-सैनिकांवर तुटून पडला. नारद आकाशांत उभे राहून हा सर्व तमाशा पाहू लागले.

राक्षसांनी अनिरुद्धाविरूद्ध बाण, गदा नि अन्य विविध आयुधां सह युद्धाला सुरुवात केली. पण त्याने राक्षसांची मुळिच परवा केली नाही. सर्व राक्षसांवर आपल्या गदेचे प्रहार तो बेछूटपणे करीत राहिला. जे जवळ आले, त्यांच्यावर अनिरुद्धाने मुष्टि-प्रहार केला. राक्षसांपैकी काही जण मेले,

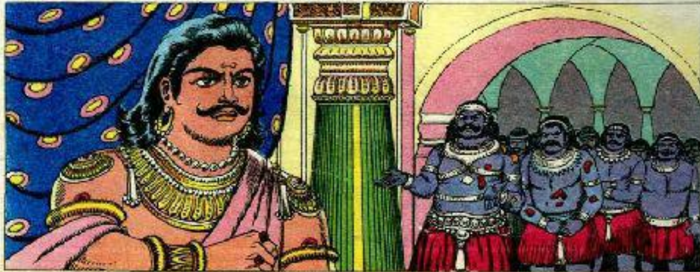

तर काही घायाळ झाले. बाकीचे पळून जाऊन बाणाच्या जवळ जाऊन उभे राहिले. रागाने लाल होऊन बाणाने त्यांना दटावले– "तुम्ही लोक प्राणांच्या मोहाने शत्रुला पाठ दाखवून असे पळून आलात? तुमचे शौर्य आणि पराक्रम पळून येण्यासाठी का आहे? कोणे एके काळी तुमच्या पराक्रमावर अवलंबून मी तिन्ही लोक जिंकले, आता मात्र तुम्ही माझ्या तोंडाला काळं फासलत. चला, मी तुमच्या बरोबर रथ, हत्ती, घोडे आणि पायदल सैन्य पाठवतो. शत्रुचा संपूर्ण पराभव करूनच परत या."

बाणासुराने कालकेय नावाच्या राक्षसाला अनिरुद्धा विरुद्ध लढण्यासाठी पाठवलं. सर्व राक्षस सर्व दिशांनी अनिरुद्धाशी लढण्यासाठी आले. आपल्याशी लढण्यासाठी राक्षसांना येताना पाहून अनिरुद्धाने तलवार आणि ढाल हाती घेऊन राक्षसांचा संहार करायला सुरुवात केली. एकटा असून ही अनिरुद्ध हजारो राक्षसांसह लढत असताना तळपत्या विजेप्रमाणे भासला. नारदाला हे युद्ध अत्यन्त अद्भुत वाटले. लढणारे अनेक महारथी नारदाने पाहिलेले होते. पण अनिरुद्धासारखा शत्रुला भ्रमित करणारा योद्धा आज तागायत त्याने पाहिला नव्हता!

बाणासुराने पाठवलेल्या राक्षसांपैकी काही मेले. या धावपळीत काही इतरांच्या पायांखाली तुडवले गेले. काहींनी युद्धभूमी वरून काढता पाय घेतला. अनिरुद्धाने गर्जन करीत त्या सर्वांना पळवून लावले.

अनिरुद्धाशी झालेल्या युद्धात पराभूत होऊन परत आलेल्या आपल्या राक्षस-सैनिकांना पाहून आता बाणासुराच्या मनात नव्या शंका येऊ लागल्या. आपल्या बरोबर झालेल्या लढाईत हारलेले इन्द्र वगैरे देव आज ही आपले नाव ऐकताच थरथरा कापू लागतात! अशा स्थितीत ज्याचे नाव ही आपल्याला माहीत नाही असा हा तरूण आपल्या सैन्याला पराभूत करतो! आता बाणासुर स्वत: या तरुणा-विरुद्ध युद्ध करायला तयार झाला.

वैद्याची कीर्ती

रामापुरमधे रंगदास नावाचा एक वैद्य रहात असे. काही दिवसांनी तो गाव सोडून शहरात जाऊन राहू लागला. शहरात त्याच्या वैद्यकींचा काही फारसा चांगला जम बसला नाही. त्याला तेथे बरीशी प्राप्ती होत नसे. त्यामुळे वैद्यकी सोडून शहरातच त्याने छोटासा व्यापार सुरू केला. व्यापारात मात्र त्याचे नशीब उजळले. थोड्याच दिवसात एक 'चांगला व्यापारी' म्हणून तो धंद्यात स्थिर झाला.

अशीच काही वर्षे निघून गेली.

एक दिवस काही कामासाठी रंगदास शेजारच्या गावाकडे निघाला. गावच्या सीमेवरच काही डाकूंनी त्याला लुटले. इतके की, त्याच्या अंगावरचे चांगले कपडेही त्यांनी उतरवून घेतले. त्याला अगदी तसेच सोडायचे नाही, म्हणून त्यांनी आपले काही मळके-सळके कपडेच फक्त त्याच्यासाठी तेथे ठेवले. नाइलाज म्हणून तेच घाणेरडे कपडे घालून रंगदास गावात गेला. गावात त्याच्या ओळखीचे कोणीच नव्हते. गावातले आपले काम उरकण्यासाठी त्याला काही पैसे हवे होते. पण त्या तसल्या पोशाखा-तल्या रंगदासला पाहून कोणी त्याला एक 'बडा व्यापारी' मानायलाही तयार नव्हते!

शेवटी तिथल्याच एका व्यापाऱ्याकडे जाऊन रंगदास म्हणाला–" महाराज, मी या गावात एका नव्या जातीचे तांदूळ खरेदी करण्यासाठी आलो आहे; पण रस्त्यात चोरांनी हल्ला करून माझ्याजवळचे सर्व धन व माझे कपडेही लुटून माझी अशी दुर्दशा करून टाकली. मी शहरातला एक प्रसिद्ध व्यापारी आहे. तांदूळ खरेदी साठी मला मदत करून माझ्याबरोबरच आपण शहरात चला. तेथे घरी गेल्यावर

वसंत धोपाडे

आपल्या मदतीचा मोबदला म्हणून मी आपणाला दुप्पट पैसे देईन."

यावर तो व्यापारी स्पष्टच म्हणाला की–"आजच्या काळात अशा अनोळखी माणसावर विश्वास ठेवून कोणीही उसनवार पैसे देणार नाही. तरीही शहरात माझे ओळखीचे काही व्यापारी आहेत. आपलं नाव काय?"

"माझं नाव रंगदास." रंगदास म्हणाला.

"रंगदास? या नावाच्या कुणा व्यापाऱ्याला मी नाहीं ओळखत! हे नावही नाही ऐकलं मी?" व्यापारी उपेक्षेनेच उत्तरला.

क्षण दोन क्षण विचार करत व्यापारी पुन्हा बोलू लागला–"रंगदास!...रंगदास! हं, ऐकलंय खरं हे नाव कुठे तरी."

"मी म्हटलंच ना, कि शहरात माझं नाव प्रसिद्ध आहे म्हणून?" उत्साहाने रंगदास म्हणाला.

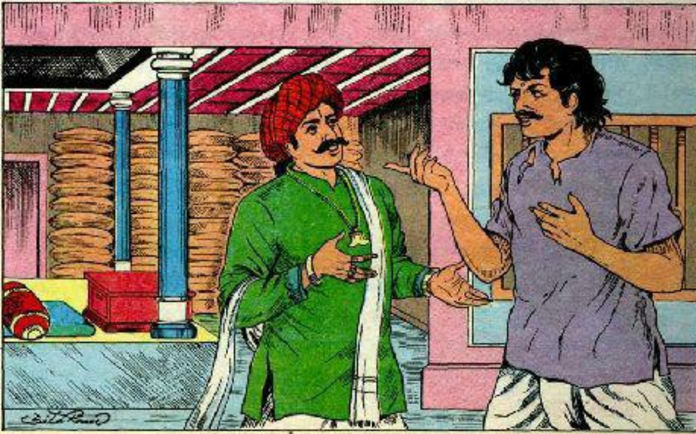
व्यापारी चटकन् म्हणाला–"हं, हं! आठवलं मला! मी ज्या रंगदासबद्दल बोलतोय ते नाव मी शहरातल्या व्यापाऱ्याचं म्हणून ऐकलं नाहीय. पण रामापुरला गेलात तर कोणत्याही घरात ते नाव ऐकू येईल, अन् हा रंगदास तर वैद्य आहे!"

हे ऐकून रंगदास आश्चर्याने म्हणाला–"महाराज, एके काळी मी वैद्यकी करत असे अन् रामापुरलाच रहात असे. काही दिवसांनी मी शहरात जाऊन स्थायिक झालो. वैद्यकी करून कुटुंबाचा उदरनिर्वाह चालवणं कठीण आहे, असं पाहून मी व्यापार सुरू केला आणि या पेशातच थोडं-बहुत धन आणि नावही कमावलं. आपण म्हणता ही घटना फार पूर्वीची आहे. मी तर विसरूनही गेलो होतो की मला वैद्यकीचंही थोडं फार ज्ञान आहे! मला तर आश्चर्यच वाटतं आहे! पण आपण किती दिवसांपूर्वी रामापुरला गेला होता?"

"माझ्या धाकट्या बहिणीचं नुकतंच लग्न झालं. तिचं सासर रामापुरला आहे. दोन आठवड्यांपूर्वीच मी तिला पोचवायला रामापुरला गेलो होतो. खरंच विश्वास ठेवा; आपलं नाव घेतलं जात नाही, असं एकही घर नसेल रामापुरात!" व्यापारी म्हणाला.

आता काय? रंगदासचे काम झाले, त्याचीं अडचण दूर झाली. रामापुरचा हा रंगदास कोण, हे बघायची व्यापाऱ्याची इच्छा होतीच! आपली ही इछा पूर्ण होत आहे असे पाहून त्याने मोठ्या खुशीने रंगदासला चांगले कपडे घालायला दिले, नंतर तो रंगदासबरोबर शहरात गेला आणि आपले पैसे घेऊन परत निघून आला.

रंगदासने आपल्या बायकोला सर्व हकिकत सांगून म्हटले–"रामापुर सोडून आपण बहुधा चूकच केली. तिथे आपली कीर्ती घरोघर पसरलेली आहे. तू मला ते गाव सोडायला लावलेस आणि शहरात आल्यावर एकदाही मला तिथे जाऊ दिले

नाहीस. आता मला एक चांगली बातमी मिळाली आहे; आता मात्र मी त्या गावी गेल्याशिवाय रहाणार नाही. आपण सर्वंच-जण रामापुरला जाऊन काही दिवस तेथे राहून परत येऊ."

रंगदासची बायको यावर त्याला म्हणाली–"हां, मला माहीत आहे तिथे तुमची कशी कीर्ती आहे ती! माझं ऐका, आपण त्या गावी मुळीच नाही जायचं!"

"आत्तापर्यंत खूप ऐकत आलो मी तुझं! आता मात्र मी तुझं मुळीच ऐकणार नाही. रामापुरला आपलं खूप नाव आहे, तू आजपर्यंत मला सांगितलं का नाहीस? मला कीर्ती मिळालेली आवडत नाही तुला?" रागाने रंगदासने विचारले आपल्या बायकोला.

"असं नाही हो! खरं सांगू? रामापुरच्या लोकांना असं वाटतं की तुम्हाला रोगचिकित्सा करताच येत नाही. ते म्हणतात की तुम्ही दिलेलं औषध कालकूट विषासारखं कडू असतं. कोणी एकाद्यावर रागावलं की धमकी देई–'थांब, रंगदासला बोलवून तुला औषध द्यायला सांगतो! आया सुद्धा आपल्या मुलांना रागावताना म्हणत–'ए बघ, सारखा खोकतो आहेस, हिरडा तोंडात ठेव, नाहीतर रंगदासला बोलवीन हं तुला औषध द्यायला!' अशा प्रकारे सर्वंच जण काही न काही प्रकाराने तुमची चेष्टा करत असत. मला ते पहावेनासं झालं; म्हणूनच शहरात जाण्यासाठी मी तुमच्या मागे लागले. पण केवळ तुम्हाला वाईट वाटेल म्हणून मी ही गोष्ट तुमच्यापासून गुप्त ठेवली. पण पहाना, आज इतकी वर्षे लोटूनही लोक तुमची टर उडवायचे थांबले नाहीत, लोकही कसे विचित्र असतात म्हणते मी!" व्याकुळ आवाजात बायकोने रंगदासला खरी गोष्ट सांगून टाकली.

हे सर्व ऐकल्यावर मात्र रामापुरचेच काय, पण वेळेवर आपल्याला मदत करणाऱ्याच्या गावाचे नावही कधी रंगदासने तोंडावाटे उच्चारले नाही!

गुप्त मृत्युपत्र

(मागील अंकावरून)

अशी काही वर्षे गेली. आता षान-षू चौदा वर्षांचा झाला. एक दिवशी त्याने आपल्या आईला विचारलं–"आई, मला रेशमी कपडे बनवून देशील?" आईने जवळ पैसे नसल्याची अडचण सांगितली. यावर षान-षू पुन्हा आईला म्हणाला–"माझे वडील तर राज-प्रतिनिधि होते ना? आम्ही दोघेच तर त्यांचे मुलगे! जर मोठ्या भावापाशी ऐवढे पैसे आहेत, तर मला नवे कपडे बनविण्यासाठी पैसे का नाहीत? जर तुझ्या जवळ नसले जर मी दादाला विचारू?" पण आईने त्याला असे न करण्याचा सल्ला दिला.

म्हणून षान-षू आपल्या आईच्या नकळत मोठ्या भावाकडे गेला आणि म्हणाला–"आपले वडील तर खूप श्रीमंत होते. माझ्या कपडयांकडे पाहून लोक हंसतात. दादा, मला थोडं रेशमी कापड खरेदी करून देशील? मी नवे कपडे शिवून घेईन."

"तुला नवे कपडे पाहिजे असले तर जाऊन तुझ्या आईला का नाही मागत?" षान-चीने विचारलं.

"आपल्या इस्टेटीची व्यवस्था तूच पाहतोस न दादा? माझी आई नाही त्यात लक्ष घालत!" षान-षू म्हणाला.

"अरे बेट्या, तू कपडे मागायला आलास, की इस्टेटीतला आपला हिस्सा मागायला? ही इस्टेट माझी नि माझ्या मुलांची आहे. त्यात वाटा मागणारा तू कोण?" असे म्हणत षान-चीने आपल्या छोट्या भावाच्या पाठीवर एक थपाटा मारला. षान-षूची पाठ काळी-निळी झाली. तो रडत आईपाशी आला नि तिला सर्व हकिगत सांगितली.

चीनची एक लोककथा

"मी तर तुला सांगितलं होतं ना कि दादाकडे जाऊ नकोस? तू माझं म्हणणं ऐकलं नाहीस, त्याची शिक्षा तुला मिळाली." असे म्हणत आईने षान-षूच्या पाठीवर हात फिरविला. तिचे अश्रू षान-षूच्या डोक्यावर टपकले. नंतर तिने आपल्या दासीला षान-चीकडे पाठवले आणि क्षमा मागून सांगितलं–"छोटा षान-षू जे काही बडबडला त्याचे मनावर घेऊ नये. अजून तो लहान आहे."

तरी पण षान-चीचा राग शान्त झाला नाही. दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्याने आपल्या सर्व नातेवाईकांना बोलवलं आणि मेय नि षान-षूच्या समक्ष त्यांना सांगितलं–"आपण सर्व वडीलधारी माणसं आहात, नीट ऐका. षान-षू आणि त्याची आई यांचं पालन-पोषण करण्याची माझी इच्छा नाही असं कृपा करून समजू नका. त्यांनी इथून जावं अशी पण माझी इच्छा नाही. काल षान-षू माझ्याकडे आला नि वडिलांच्या मालमत्ते बाबत माझ्याशी भांडला. इतका लहान असताना ही स्थिति आहे, आणखी मोठा झाल्यावर काय करील कोण जाणे? म्हणून वडिलांच्या मृत्युपत्रात नमूद केल्या-प्रमाणे सर्वां समक्ष त्याचा हिस्सा त्याला देऊन टाकतो. आजपासून पूर्वेकडील घर नि २० सेंट जमीन त्याची. वडिलांनी आपल्या मृत्युपत्रात ज्या सूचना दिल्या आहेत, त्यांचे तंतोतंत पालन मी करीत आहे. आपण सर्व जण साक्षी आहात." असं म्हणून षान-चीने मृत्युपत्रांचे कागद सर्वांपुढे ठेवले.

काही लोकांना ही वाटणी जरी अन्यायाची वाटली तरी त्यांनी विरोध केला नाही. उलट ते म्हणाले–"जो समर्थ आहे, तो वडिलांच्या संपत्तीचा उपभोग करणारच! जो जिवापाड कष्ट उपसतो आहे, त्याला कशाची ही कमतरता असणार नाही. शून्यातून सुरुवात करून काही लोक लखपति होतात!"

यानंतर षान-षू आणि त्याची आई पूर्वेकडील घरात रहावयास आले. ते एक पडकं घर होतं. घरात सर्वत्र पाणी गळत होतं. एक-दोन खोल्या स्वच्छ करून त्यांत दोघे जण राहू लागले. जी जमीन त्यांच्या वाट्याला आली ती पडीक होती. जे धान्य पेरलं, सगळं नष्ट झालं!

असे काही दिवस गेले. मेयला समजलं की आपल्या गावात एक बुद्धिमान नि सत्प्रवृत्त न्यायाधीष नुकतेच आले आहेत.

मेयला वाटलं की हा न्यायाधीष तिच्या-वर व तिच्या मुलावर झालेल्या अन्यायाच्या बाबतीत योग्य ते करील. तिने जाऊन आपल्या पतीने दिलेले चित्र त्याला दाखवून प्रार्थना केली–"महाराज, षान-चीने माझ्या नवऱ्याची सर्व संपत्ति बळकावली आहे. आमचा अर्धा भाग त्याने दिलेला नाही. आपण मला न्याय द्यावा. मृत्यु-शय्येवर असताना नवऱ्याने मला हे चित्र दिलं आणि सांगितलं की खऱ्या मृत्युपत्राचं रहस्य यात आहे. एकाद्या चतुर न्यायाधीषाला या रहस्याचा उलगडा होईल." त्यांनी मला असं सांगितलं होतं.

न्यायाधीषाने मेयलाघरी जायला सांगितलं आणि तो ते चित्र नीट पाहू लागला. पण त्यातील रहस्य काही त्याच्या लक्षात येईना. शेवटी त्याने कापडावर चिकटवलेलं

ते चित्र कापडापासून अलग केलं. चित्राच्या मागे लिहिलेलं होतं–"मी आता म्हातारा झालो आहे. माझा दुसरा मुलगा षान-षू अजून लहान आहे. थोरला षान-ची मोठा दुष्ट आहे. तो आपल्या धाकट्या भावाला फसवील मी आपली सारी शेतं आणि दोन घरं षान-चीला देत आहे. पूर्वेकडील घर मात्र षान-षूला मिळायला हवं. हे घर पडकं असलं तरी याच्या पूर्वेकडील भिंती-खाली पाच कळशात वीस मण वजनाची चांदी भरून ठेवलेली आहे. तसेच पश्चिमे-कडील भिंतीखाली पाच कळशात मिळून वीस मण चांदी आणि सहाव्या कळशीत चार मण सोनं आहे. जमिनी ऐवजी ही

सारी संपत्ती माझ्या धाकट्या मुलाला मिळावी." शेवटी वृद्धाने आपली सही करून तारीख घातली होती.

दुसऱ्या दिवशी न्यायाधीषाने षान-चीला विचारलं–"तुझ्या सावत्र आईने तुझ्या विरुद्ध तक्रार केलेली आहे. तक्रार अशी की तू आपल्या सावत्र भावाला इस्टेटीचा अर्धा हिस्सा बरोबर वाटून दिलेला नाही. हे खरं आहे की नाही?"

षान-चीने उत्तर दिले–"कृपा करून आपण माझं म्हणणं नीट ऐकून घ्यावं. माझ्या जवळ वडिलांनी केलेलं मृत्यु-पत्र आहे. त्यात त्यांनी लहान भावाला जे द्यायला सांगितलंय, ते सर्व मी त्याला देऊन टाकलंय. आपण ते मृत्युपत्र वाटल्यास पाहू शकता."

"ठीक आहे. उद्या मी स्वतः तुझ्या घरी येऊन ते मृत्युपत्र वाचीन आणि मग माझा निर्णय सांगेन!" न्यायाधीष म्हणाले.

नंतर न्यायाधीषांनी षान-चीची रवानगी केली आणि मेयला निरोप पाठविला की दुसऱ्या दिवशी सकाळी तिने मुलासह षान-चीच्या घरी यावे.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी षान-चीने आपल्या घराचं अंगण छान सजवलं, न्यायाधीशांना बसण्यासाठी ठेवलेल्या खुर्चीवर व्याघ्र-चर्म घातलं. आपल्या सर्व नातेवाईकांना ही बोलवणं पाठवलं. सर्व लोक वेळे वर षान-चीच्या घरी उपस्थित झाले. पालखी दरवाज्या समोर येऊन उतरली. न्यायाधीष थोडे पुढे आले. जसं काही बरोबर कोणी आहे असं नाटक करीत त्यांनी नम्रपणे प्रणाम केला आणि जाण्याचा रस्ता दाखवीत म्हणाले–"या, आत या न!"

यानंतर त्यांनी असा अभिनय केला की जणू ते कोणाशी तरी बोलत आत प्रवेश करीत आहेत. नंतर त्या अदृश्य व्यक्तीला व्याघ्र-चर्म घातलेली खुर्ची दाखवून म्हणाले–"आपणासाठी ही खुर्ची आहे. बसा इथे!" आणि आपण स्वतः दुसऱ्या खुर्चीवर बसले. बोलणं चालू ठेवण्याचा अभिनय करीत म्हणाले–"आपल्या बायकोने माझ्याकडे तक्रार केलेली आहे. या बाबतीत आपण काय सल्ला द्याल?....हं, असं काय! आपल्या थोरल्या मुलाचं वागणं अगदी चुकीचं आहे. आपल्या धाकट्या मुलाला काय देण्याची आपली इच्छा होती बरे? पूर्वेकडील घर? पण मग तो जगणार कसा?....हं....असं म्हणता होय! ठीक आहे ते सगळं आपल्या छोट्या मुलासाठी ठेवलंय? आपण सांगत आहात, तसंच मी करीन!"

तिथे उपस्थित असलेले लोक थोडे घाबरले. त्यांना न्यायाधीषाशी बोलायचं ही त्यांना भय वाटू लागलं. शेवटी न्यायाधीष उठून उभे राहिले. नम्रपणे म्हणाले–"ठीक आहे, आता आपण मला आज्ञा द्यावी." आता न्यायाधीष ताठपणे उभे राहिले आणि आश्चर्याने सर्वांकडे पाहिलं. षान-ची कडे वळून त्यांनी विचारलं–"तुझे वडील आता पर्यंत इथं माझ्याशी बोलत होते, तेव्हा तू कुठं गेला होतास? आमचं बोलणं तू ऐकलंस की नाही?"

"मी तर काहीच ऐकलं नाही." षान-ची उद्गारला.

न्यायाधीष म्हणाले–"असं समजतं की तुमची दोन घरं आहेत. पूर्वेकडे एक आणखी ही घर आहे. चला, आपण त्या घराकडे जाऊ या. तिथं तुम्हाला

आणखी काही सांगतो." थान-ची सर्वांना पूर्वेकडील घरी घेऊन गेला.

न्यायाधीषाने थान-चीला विचारलं–"हे घर तू धाकट्या भावाला दिलं म्हणतोस?"

ओशाळ लाजत थान-ची म्हणाला–"होय महाराज."

या घरांतल्या मध्य-भागांतील एका खोलीत बसून न्यायाधीषाने मृत्युपत्राची पाने उलटून-पालटून पाहिली नि आपला निर्णय सुनावला–"बस, सगळं काही स्पष्ट आहे! थान-थूला या घराशिवाय अधिक काही मिळणार नाही!"

मेयच्या दुःखाला पारावार राहिला नाही. तिला वाटलं होतं-हे न्यायाधीष थान-थूला न्याय मिळवून देतील!

आता न्यायाधीष म्हणाले–"मग थान ची, मी काय म्हणतो ते नीट ऐक. थोड्या वेळापूर्वी तुझे वडील मला इथे भेटले होते. त्यांनी मला सांगितलं की या घरात चाळीस मण चांदी आणि चार मण सोनं गाडलेलं आहे. आता हे सगळं थान-थूलाच मिळेल नाही?" न्यायाधीषाच्या म्हणण्यावर थान-चीचा विश्वास बसेना. तो म्हणाला–"किती ही मण सोनं-चांदी असूं द्या, ती सगळी थान-थूची? माझा त्याच्यावर काय अधिकार?"

न्यायाधीष म्हणाले–"तू पुन्हा काही भांडण काढलंस तर मग मात्र मी गप्प बसणार नाही हं!" आणि न्यायाधीषाने पूर्वेकडील भिंत खोदून काढली. चांदीने भरलेल्या पाच कळशा सापडल्या, तसेच पश्चिमेच्या बाजूची भिंत खोदली, तिथं पाच कळशा चांदी आणि सहाव्या कळशीत सोनं सांपडलं!

न्यायाधीषाने सोनं-चांदीनी भरलेल्या त्या सर्व कळशा थान-थूच्या हवाली केल्या. आता थान-ची व्याकुळ होऊन विचार करू लागला, जर मी सर्व संपत्तीची समान वाटणी केली असती तर या सोनं-चांदीत ही मला अर्धा वाटा मिळाला असता! पण म्हणतात ना–

बैल गेला नि झोपा केला!

गाढ झोपणारा प्राणी

फक्त रात्रीच उडणारा, ऑस्ट्रेलियातला फ्रागमाउथ नावाचा पक्षी, दिवसाच्या वेळात सारं जग विसरुन अगदी गाढ झोपतो. झोपेत त्याला एका जागेवरुन उचलून, दुसऱ्याच दूरच्या एकाद्या जागी घेऊन गेले तरी तो मुळीच जागा होत नाही. अगदी गाढ झोपून रहातो तो!

राक्षसी अकाराच्या पालीचे मोठे अण्डे

आजपर्यंत राक्षसी आकाराच्या पालींची जी अंडी सापडली आहेत त्यापेक्षा कितीतरी पटींनी मोठे असे अंडे फ्रान्स-मधे सापडले आहे. असे मानले जाते की, ३.३ मीटर परीघ असलेले हे अण्डे, ८०,०००,००० वर्षांपूर्वी अस्तित्वात असणाऱ्या, ३० फूट लांबीच्या राक्षसी पालीने घातलेले असावे. (राक्षसी पालीच्या (डायनोसोर) अंड्याजवळ कोंबडीचे अंडे)

ज्वालामुखी

सर्वत्र जगात एकूण ४५५ ज्वालामुखी पर्वत आहेत. यांशिवाय ५० पर्वत समुद्राच्या उदरात आहेत. इतिहासात नोंदले गेलेले विस्फोटक असे जवळ-जवळ १६७-१७७ ज्वालामुखी पर्वत इंडोनेशियात आहेत.